Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...инай 1921 оной ...н 21-hээ гарана. | № 259 (18282) | 1989 оной ноябриин 11, суббото | Сэн 3 мүн.

...син Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

...ФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ hУНГАЛТА ТУХАЙ

I. Юрэнхы дүримүүд

...РСФСР-эй арадай ...й hунгалтын үндэ-...

...дуугаа үгэлгын, бү-...н, адли тэгшэ эр-...э hунгалгын үндэ-...мандатна террито-...лон национально-...на hунгуулиин ок-... РСФСР-эй арадай ...й hунгалта үнгэр-...

...Бүгэдэ нииитын hун-...

...арадай депута-...галта бүгэдэ нии-...эй: 18 наhа гүйсэ-...эй эрхэтэд hун-...гардаха эрхэтэй.

...наа, социальна ба ...лгын байдалhаа, ...ба национальна ...гү, али эхэнэр ...эрдэм hургуулиин, ...ен мүргэлдэ хан-...нуудhаа, тус ню-...ужа байhан бол-...ажалhаа ба тэ-...шанарhаа дул-...СФСР-эй эрхэтэдэй ...эрхэнүүд сэхэ гү, ...хизаарлаха али ...ал хоригдонхой.

...ябадалай түлөө ...гэжэ сүүдээр ...ухаа мүүтай эр-...эй шиидхэбэрээр, ...прокуророй зүб-...хаhалгын газар-...ан ба тэрэшэлэн ...хэбэреэр баалал-...эмшэлэгдэжэ бай-...hунгалтада хабаа-...

...hунгуулиин адли

...арадай депутадуу-...а адли тэгшэ бай-...уулиин округ бүхэн-...нэгэ дахин дуу-...эрхэтэй; hунгагшад ...адли тэгшэ эрхэ-...дадаг.

...болон эрэшүүл ...адли тэгшэ эрхэ-...

...алба хаагшад, бүхы ...адли hунгуулиин

...Сэхэ hунгаха hун-...

...арадай депутадуу-...сэхэ байдаг: эрэ-...ладууд эрхэтэдээр ...дадаг.

..., Нюусаар дуугаа

...арадай депута-...галтада дуугаа үгэл-гэ нюуса байдаг: дуугаа үгэжэ байhан хүнэй hанал хүсэлэлөө бэелүүлгын хойноhоо ямаршье хиналта байхэ ёhогүй.

Статья 6. Бусад союзна республиканууддай эрхэтэдэй hунгуулиин эрхэнүүд

РСФСР-эй газар дээрэ бусад союзна республикануудай эрхэтэд РСФСР-эй эрхэтэдтэл адляар hунгаха ба РСФСР-эй арадай депутадуудаар hунгагдаха эрхэтэй.

Статья 7. hунгалтые hунгуулиин комиссинуудай үнгэргэлгэ

Ажалша коллективүүдэй, нииитын эмхинүүдэй, түсхай дунда ба дээдэ hургуулинуудай коллективүүдэй, hунгагшадай ажаhуудаг газарта ба сэрэгэй алба хаагшадай сэрэгэй часть нуудта болоhон суглаанууддай түлөөлэгшэдhөө эмхидхэгдэhэн hунгуулиин комиссинууд РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта үнгэргэлгэ хангадаг юм.

Статья 8. РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта бэлдэлгэ ба үнгэргэлгын үедэ олондо мэдээсэжэ байлга

РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалтын бэлдэхэл ба үнгэргэлгые hунгуулиин комиссинууд, ажалша коллективүүд болон нииитын эмхинүүд нюусагүйгөөр, олондо мэдээсэлгын оршон байдалда бэелүүлдэг.

hунгуулиин комиссинууд өөрынгөө хүдэлмэри тухай, hунгуулиин округүүдые байгуулга, hунгуулиин комиссинуудай бүридэл, байhан газар болон хүдэлмэриинь саг тухай, мүн hунгагшадай списогүүд тухай эрхэтэдтэ мэдээсэхэ ёhотой. hунгуулиин комиссинууд депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абалгын дүнгүүдые, бүридхэлдэ абтаhан кандидадуудай намтар тухай мэдээнүүдые, кандидат бүхэнөөр дуугаа үгэлгын үрэ дүнгүүд болон hунгалтын дүнгүүдые эрхэтэдтэ дуулгадаг байха.

hунгуулиин комиссинуудай заседаниинуудта, тэрэ тоодо депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абалгын, дуугаа үгэлгын эхилхын урда тээ hунгуулиин хайрсагуудые тамгалха гү, али ласадата үедэ, hунгуулиин участогуудта дуугаа үгэлгые тоололгын, округоор hунгалтын дүнгүүдые тодорхойлолгын ба hунгалтын нииитэ дүнгүүдые гаргалгын үедэ, мүн тэрэшэлэн hунгалтатай холбоотой бүхы бусад суглаанууд болон заседаниинуудта ажалша коллективүүдэй, нииитын эмхинүүдэй, түсхай дунда ба дээдэ hургуулинуудай коллективүүдэй, hунгагшадай ажаhуудаг газарта ба сэрэгэй алба хаагшадай сэрэгэй часть нуудта болоhон суглаанууддай, окружной hунгуулиин комиссинуудай, гүрэнэй засагай зургаанууддай түлөөлэгшэд, этигэмжэтэ нюурнууд, хэблэлэй, телевидениин, радиогой түлөөлэгшэд байлсаха эрхэтэй. Заагдаhан түлөөлэгшэдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд ажалша коллективэй түсхай дунда ба дээдэ hургуулинуудай коллективүүдэй, hунгагшадай ажаhуудаг газарта ба сэрэгэй алба хаагшадай сэрэгэй частьнуудта болоhон суглаануудай зохихо документээр гү, али шиидхэбэреэр үнэмшэлэгдэhэн байха ёhотой. hунгалтын үдэр дуугаа үгэлгын байшан соо, үгышье hаа hунгуулиин комиссиин заседанида байлсаха эдэ түлөөлэгшэдэй хүсэл тухай зохихо hунгуулиин комиссинуудта hунгалтаhаа хоёр үдэрhөө хойшо бэшэ мэдээсэгдэхэ ушартай. hунгуулиин комиссиин хүдэлмэридэ заагдаhан эдэ түлөөлэгшэдэй хамааралсаха ябадал хоригдонхой.

hунгалтада бэлэдхэлтэй ба үнгэргэлгэтэй холбоотой материалнуудые hунгуулиин комиссинууд, гүрэнэй болон нииитын зургаанууд, ажалша коллективүүд олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ үгэдэг байха ёhотой.

Статья 9. РСФСР-эй арадай депутадуудые hунгалта бэлдэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ эрхэтэдэй, ажалша коллективүүдэй ба нииитын эмхинүүдэй хабаадалга

Ажалша коллективүүдээр, нииитын эмхинүүдээр, түсхай дунда ба дээдэ hургуулинуудай коллективүүдээр, hунгагшадай ажаhуудаг газарта болон сэрэгэй алба хаагшадай сэрэгэй частьнуудта болоhон суглаануудаар дамжуулан, мүн тэрэшэлэн сэхэ РСФСР-эй арадай депутадуудые hунгалта бэлдэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ РСФСР-эй эрхэтэд хабаададаг юм.

РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта бэлдэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ ажалша коллективүүд болон нииитын эмхинүүд hунгуулиин комиссинуудтахи өөhэдынгөө түлөөлэгшэдөөр дамжуулан, мүн тэрэшэлэн сэхэ хабаададаг юм.

Статья 10. РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлхэ эрхэ

Ажалша коллективүүд, нииитын эмхинүүд, түсхай дунда ба дээдэ hургуулинуудай коллективүүд, hунгагшадай ажаhуудаг газарта ба сэрэгэй алба хаагшадай сэрэгэй частьнуудта болодог суглаанууд РСФСР-эй арадай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ эрхэтэй.

Статья 11. РСФСР-эй арадай депутадуудта hунгагшадай үгэхэ захяанууд

hунгагшад өөhэдынгөө депутадуудта захяануудые үгэдэг юм.

Захяануудые оруулха, согсолхо, хаража үзэхэ ба дүүргэлгыень эмхидхэхэ гурим СССР-эй болон РСФСР-эй хуулинуудаар тогтоогдодог.

Статья 12. Тушаал эзэлhэн байдалтай РСФСР-эй арадай депутадуудай эрхэ, үялганууд тухай дүримэй тааралдахагүй ушар

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй бүридэлдэ ородог хүнүүд, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэhээ ба автономито республикануудай Министрнүүдэй Соведүүдэй Түрүүлэгшэнэрhээ бэшэниинь, РСФСР-эй албан зургаануудые хүтэлбэрилэгшэд, РСФСР-эй Верховно сүүдэй түрүүлэгшэ ба гэшүүд, РСФСР-эй Гүрэнэй ахамад арбитр ба гүрэнэй арбитрнууд, РСФСР-эй Конституционно хиналтын комитедэй түрүүлэгшэ ба гэшүүд нэгэн дүро РСФСР-эй арадай депутадууд байха эрхэгүй.

Статья 13. РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалтатай холбоотой гаргашанууд. hунгалтые материальна талаhаань хангалга

РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта бэлдэлгэтэй ба үнгэргэлгэтэй холбоотой гаргашанууд гансал hунгалта үнгэргэлгэдэ үгтэhэн гүрэнэй зөөриhөө хэгдэдэг.

Предприятинууд, эмхи зургаанууд болон организацинууд, гүрэнэй ба нииитын зургаанууд hунгуулиин комиссинуудай мэдэлдэ hунгалта бэлдэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ хэрэгтэй байра, түхеэрэлгэ ба транспортна хэрэгсэлнүүдые түлөөhэгүйгөөр үгэдэг байха.

Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай, гүрэнэй ба нииитын зургаануудай, эрхэтэдэй зүгhөө депутадта кандидадуудта мүнгэ үгэхэ гү, али материальна дэмжэлгэ хэхэ ябадал хоригдонхой.

РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадууд, тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнууд болон hунгагшад hунгалта бэлдэлгэтэй ба үнгэргэлгэтэй холбоотой гаргашануудые хэхэ ёhогүй.

Статья 14. РСФСР-эй Арадай депутадуудай hунгалта тухай Хуулиие хазагайруулhанай түлөө харюусалга

hунгаха ба РСФСР-эй арадай депутадаар өөрөө hунгагдаха, hунгалтын урдэ тээ ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха эрхээ РСФСР-эй эрхэтэнэй сүлөөтэйгөөр бэелүүлхэ хэрэгтэ хүсэрхэлгын, мэхэлэлгын, заналгын ба бусад аргаар haaд үзэhэн хүнүүд, мүн тэрэшэлэн hунгуулиин документнүүдые худалаар бэшэhэн, дуугаа үгэлгые зорюута буруугаар тоолоhон, дуугаа үгэлгын нюуса байлгые хазагайруулhан гү, али тус Хуулиие ондоогооршье хазагайруулhан hунгуулиин комиссиин гэшүүд, гүрэнэй ба нииитын зургаанууддай тушаалта хүнүүд хуулияар тоогдоhон харюусалгада хабаадуулагдаха. Депутадта кандидат тушаа худал мэдээнүүдые зорюута тунхаглаhан гү, али ондоо аргаар тарааhан хүнүүд мүн лэ харюусалгада хабаадуулагдаха.

Тус Хуулиие депутадта кандидадай хазагайруулаа hаань, тэрээндэ зохихо окружной hунгуулиин комисси hануулга хэдэг, харин дахинаа хазагайруулаа hаань, окружной hунгуулиин комиссиин зуушалгаар Түбэй hунгуулиин комисси энэ депутадта кандидадые бүридхэлдэ абаhан тухай шиидхэбэриие болиулха аргатай, энээн тухайгаа тус hунгуулиин округой хүн зондо дуулгаха ёhотой.

hунгуулиин комиссинуудта, гүрэнэй болон нииитын зургаануудта hунгалтада бэлдэлгын гү, али hунгалтын hүүлээрхи үедэ ороhон hунгалта тухай хуулинуудые хазагайруулhан тухай мэдүүлгэнүүд табан үдэрэй туршада харагдаха, херин урда тээнь гү, али hунгалтын үдэр ороhон мэдүүлгэнүүд тэрэ доронь хаража үзэгдэхэ ёhотой.

II. hунгалта зарлаха ба hунгуулиин округүүдые байгуулха гурим

Статья 15. РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта зарлалга

РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта РСФСР-эй арадай депутадуудай эрхэ түлөөлэлгын дүүрэхэ болзорhоо урид дүрбэн hараhаа хойшо бэшэ РСФСР-эй Верховно Соведээр зарлагдадаг.

hунгалтын үдэр тухай мэдээсэл хэблэлдэ толилогдодог.

Статья 16. hунгуулиин округүүдые байгуулга

РСФСР-эй арадай депутадуудые hунгахын тула hунгуулиин 1068 округ — 900 территориальна болон 168 национально-территориальна hунгуулиин округууд байгуулагдадаг.

Автономито республикануудай Верховно Соведүүдэй гү, али тэдэнэй Президиумүүдэй, арадай депутадуудай хизаарай, областной, Московско болон Ленинградска городской, автономито областьнуудай, автономито округүүдай Соведүүдэй гү, али тэдэнэй президиумүүдэй зууршалгаар РСФСР-эй арадай депутадуудай hунгалта үнгэргэхэ Түбэй hунгуулиин комисси hунгуулиин округүүдые байгуулдаг юм.

hунгуулиин округ бүхэнhөө РСФСР-эй арадай нэгэ депутат hунгагдадаг.

Тэдэнэй хилэнүүдэй, hунгагшадай тоо болон окружной hунгуулиин комиссиин байха газар заалгатайгаар hунгуулиин округүүдай списогууд hунгалтын үдэрhөө урид, гурбан hара хахадhаа хойшо бэшэ Түбэй hунгуулиин комиссяар тунхаглагдадаг.

Территориальна hунгуулиин округууд РСФСР-эй бүхы газар дээрэ гол түлэб РСФСР-эй арадай депутадуудые hунгаха hунгагшадай адли тоотойгоор байгуулагдадаг. hунгуулиин округүүдай хилэнүүдые тодорхойлходоо, РСФСР-эй захиргаанай-территориальна хубаарилга хараада абтадаг. hунгалта бүхэндэ hунгуулиин округто ороха hунгагшадай нормо РСФСР-эй Верховно Соведээр тогтоогдодог.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ажалай үдэр

БАРИЛГАШАДАЙ ХЭРЭГҮҮД

Ивалгын районой барилгын эмхинүүдэй дундаhаа «Бурятводмелиорация» управлениин нүүдэл-оньhожоруулагдамал колоннын коллектив эрхимлэнэ. Эдэнэр жэлэй эхинhээ барилга-хэбсэралгын хүдэлмэринүүдэй түсэб 136,6 процент дүүргээ. Барилга оньhожоруулгын участок юhэн hарын дүнгөөр баhал түрүүшүүлэй тоодо ороно. Эд, материалнуудые алмажа, үндэр бүтээсэтэйгээр хүдэлжэ гарэба.

«Бурятскагропромстрой» нэгэдэлэй Ивалгын нүүдэл-оньhожоруулагдамал колонно hүүлэй хоёр жэлэй туршада гансашье дахин хойнотолгодо ороогүй юм. Гэбэшье энэ удаа юhэн hарын дүнгөөр эдэмнай барилга-хэбсэралгын хүдэлмэринүүдэй түсэб оройдоол 82 процент дүүргээ. Шалтагааниинь гэхэдэ, барилгын эд материалнууд дуталдана, ажалай эмхидхэлдэшье дутуу дундануud бии.

Нютагай Соведүүдэй объектнүүд хангалтагүй удаанаар баригдана. Тэрэ тоодо 320 hууритай хүүгэдэй саад, 24 квартиратай гэр ороно.

А. ЖАЛСАНОВ.

hУУДАЛ БАЙДАЛЫЕНЬ ТҮХЕЭРХЭ

Хяагта хотодо залуушуулай гэр байрын комплекс байгуулха тухай хөөрэлдөөн 1986 онhоо эхилhэн юм. Проектнобэдэрэлгын хүдэлмэринүүд ябуулагдажа, мүнгэ зөөри hомолхо тухай, предприяти бүхэнэй энэ хэрэгтэ хубитаяа оруулха тухай хөөрэлдөөн болоо.

Залуушуулай hуудал байдал түхеэрхэ хэрэг бүгэдын анхарал татаба. Энэмнай хадаа юрэнхыдөө социальна шухаг туршалга болоно бшуу.

hаяхай горсодто комсомол-залуушуулай барилгын отряд эмхидхэгдэбэ. С. Чибаков, А. Поломошнов эдэниие толгойлхоор томилогдоо. Ээрэлгэ-нэхэлгын фабрикын, автотранспортна предприятиин, харіуэаhэбарилга-барилгын управлениин, районой хэлхээ холбооной үзелэй, бусадшье зэрим коллективүүдэй түлөөлэгшэд отрядай бүридэлдэ ороо. Дээрэ дурсагдаhан предприятинууд гэр байра барилгада мүнгэ hомолхо юм. Барилгада эльгээhэн хүдэлмэришэн бүхэнтэйгөө предприяти түсхай хэлсээ батална.

Барилгын түрүүшын отрядай гэшүүд хоёр hарын курсэнүүдые гаража, хабсаргагшадай мэргэжэл шудалаа. 24 квартиратай хоёр гэрэй барилга удангүй эхилэгдэхэнь. Жэлэй hүүл баг болотор отряд бүхыдөө 100 мянган түхэригэй хүдэлмэри бэелүүлхэ хараатай.

Е. СУРМАЧ.

Хэжэнгын районой Загаhатын совхоздо мэдээжэ хонишод олон юм. Тэдэнэй дунда хорёод жэлдэ хонишоноор хүдэлжэ ябаhан Елена Ринчиннимаевна Дылыковае нэрлэжэ болоно. Тэрэ залуудаа арбаад жэлдэ hаалишанаар хүдэлhэншье байха. Ажалай ветеран Елена Ринчиннимаевнагай отара Улаан Таряашан гэжэ газарта оршодог юм. Ажахын мэдээжэ хонишон мүнөө 590 хурьгадые харууhалжа байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үнинэй хонишон Е. Р-Н. Дылыкова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ПАРТИЙНА КОМИТЕДҮҮДЭЙ АНХАРАЛДА

Нииитэ полит-үдэрнүүдые иимэ темэнүүдээр үнгэргэхые КПСС-эй обкомой үзэл сурталай таhаг дурадхана:

Ноябриин 16— партийна комитедүүдэй өөhэдын үзэмжөөр;

Декабриин 21— Эрхимэй эрхимүүдые Соведүүдтэ дэбжүүлхэ.

...АРЮУСАЛГА БОЛОН ЭМХИДХЭЛЭЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

...ндо Россин Федера-... экономико хүг-... социальна асуудал-... анхарал хандуулаг-...а гэжэ 1989 оной ... РСФСР-эй соци-...мическа хүгжэлтэ ...СР-эй Статистикын ...митедэй мэдээсэл ...нэ. Хэрэглэмжэдэ, ...хабаагүй барилга-...агдадаг националь-... нөөсэнүүд дээшэл-...«Б» бүлэгэй про-... продукци үйлэдбэ-...д хубилгагдаа. Обо-...мышленностиин hал-... хубилгажа, ондоо ...болгохо бодото хэм-...елүүлэгдэжэ байна. ...д бараанай эрьесын ...тэй хангалгын хэм-...ээд үргэдхэгдөө. ...ын шэнэ түхэл шэн-...ол аргануудые ашаг-...лаэ.

...хамта январь-сен-...ануудта, илангаяа ...кварталда республи-...й ажахы айхабтар ...ндөөтэй эрхэ бай-...өөгдэhэн байна. Ту-...лсээтэ уялгануудые ... олохон ажалша ...дэй харюусалга ...гдаа, буhалгаанууд ...экономическа хүг-...нүү нүлөө үзүүлэв. ...уламжалан, урда ...гдаhан экономиче-...ын эршэ дэлисэ, гол ...дукцинуудые үйлэд-...эмжээнүүд хороог-...й ажахын тэнсүүри ...гдөө. Эд бараа үй-...н ба хүн зоной hуу-...ые хангалгын эршэ ... жэшэбэл, мүнгэн ...hурагүй түргэнөөр ...ка юм. Зарим зүй-...оолой зүйлнүүд бо-...үриин хэрэглэмжын ...дуталдаба.

Эд бараанай болон хүн зоной hуудал байдалые хангалгын сэнгүүдэй дээшэлүүлэгдэhэнhээ предприятинууд болон эмхинүүдэй нөөсэлгэнүүд гол түлэб абтаа. Республикын газар дээрэ ашаг олзын талаар юhэн hарын түсэб 9.5 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 11 процентээр үлүүлэн дүүргэгдэ. Нёдондо жэлэй январь-сентябрь hарануудайхитай сасуулхада, тэрэнэй хэмжээн 4 миллиард түхэригөөр ургаа.

Юhэн hарын хугасаа соо гүрэнэй предприятинууд \ болон эмхинүүдэй ашаг олзоhоо (дохоhоо) 18 миллиард түхэриг (түсэбэй 104 процент) РСФСР-эй Гүрэнэй бюджедтэ оруулагдаа. Тэрэнь нёдондо жэлэй энэ үеынхиhөө 2,1 миллиард түхэригөөр ехэ болоно. Эрьесын налогhоо 41.9 миллиард түхэриг (түсэбэй 103 процент) бюджедтэ оруулагдаа. Энэнь 2.8 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 7,2 процентээр ехэ болоно.

Январь-сентябрь hарануудта республикын хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай ба колхозниугудай тоо дунда зэргээр 70 миллиондо хүрэбэ. 2.7 миллион хүн кооперативна ба хубиин ажал хэнэ.

Байгша ондо ажалай журам муудаа, ажалhаа hамшаха ябадал үргэдхэгдөө, кадрнуудай ажалhаа гаралга оролго дээшэлээ. Январь-сентябрь hарануудта буhалгаануудые хэhэнhээ уламжалан, 1,2 миллион хүн үдэрэй туршада хүдэлөөгүй болоно бшуу. Июль hарада республикын нүүрhэ малтан абадаг нютагуудай хүдэлмэришэдэй буhалгаануудта энээнэй 90 процентнь тудалдана.

Хэрэглэмжын нииитын жасануудhаа хүн зон 81 миллиард шахуу түхэригэй нэмэлтэ түлбэринүүдые, хүнгэлэлтэнүүдые абаhан байна. Энэнь нёдондо жэлэй юhэн hарынхида орходоо 5 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 6,7 процентээр ехэ болоно. Хүн зондо хадагалагдажа байдаг мүнгэнэй гаргашалагдаагүй хубинь ургаба.

160 миллиард түхэригэй (рознично сэнгүүдэй) арадай хэрэглэмжын эд бараан (архи дарсын сэнгүүдые оруулаhан) үйлэдбэрилэгдөө гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэй январь-сентябрь hарануудайхиhаа 13.1 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 8.9 процентээр үлүү ехэ байна. Эдээ хоолой зүйлнүүдтэ хабаагүй арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгэ 89.8 миллиард түхэригтэ (рознично сэнгүүдээр) хүргэгдөө. Тиигэжэ тэрэнэй хэмжээн 6.5 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 7.8 процентээр ургаба.

Рознично эд бараанай эрьесын баталагдаhан түсэб 101.1 процентээр дүүргэгдээ. 1.8 миллиард түхэригөөр үлүү ехэ арадай хэрэглэмжын эд бараан түсэбhөө гадуур худалдагдаа. Рознично эд бараанай эрьесын нииитэ хэмжээн 167 миллиард түхэригтэ хүрөө гэхэ гү. али нёдондо жэлэй январь-сентябрь hарануудайхитай жэшэбэл, 14.8 миллиард түхэригөөр (9.9 процентээр) дээшэлүүлэгдээ. Олохон нютагуудта эдээ хоолой нөөсэнүүдэй дуталдаhан дээрэhээ худалдалгын хэм хэмжээн тогтоогдоо. Хүн зоной мүнгэн ашаг олзын ургалта промышленна эд бараа худалдажа абаха эрилтэ хэрэгсээниень улам дээшэлүүлбэ. Сэхыень хэлэхэдэ, хубсаhа угаадаг машинануудые, мотоциклнүүдые, мотороллернуудые, радиоприемнигүүдые, телевизорнүүдые, часуудые, шаажан-шабар, шэл амhартанууды, мебель, электропылесосуудые, барилгын модо, шифер, бензин худалдалга ехэдхэгдээ, гэбэшье эд бараанай олонхинь урдынхяараа дуталдажа байhаар. Дотор болон гадар хубсаhаар, бүдөөр, гутапаар хүн зониие хангалга hайжаруулагданагүй.

Бүхы түхэлэй hомололгонуудhаа дүн хамта 39 миллион дүрбэлжэн метр талмайтай 700 мянган квартира ашаглалгада оруулагдаа. Энэнь нёдондо жэлэй юhэн hарынхиhаа 6 процентээр доошоо юм. Үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, юрэнхы эрдэмэй hургуулинуудые, hургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые, больницануудые, поликлиникэнүүдые ашаглалгада оруулалга хороогдошоо. Үндэр наhатайшуулай, инвалидуудай, гараха түрэхэhөө эрэмдэг үхибүүдэй ажаhууха интернат байшангуудые барилга гээгдэлдэ оронхой.

Жэлэй эхинhээ хойшо РСФСР-тэ 1,2 миллион гэмтэ ябадал гаргагдаа. Энэнь нёдондо жэлэй январь-сентябрь hарануудайхиhаа 293 мянгаар гэхэ гү, али 34 процентээр үлүү ехэ байна. Долоодохи гэмтэ ябадал бүхэниинь хүшэр хүндэ юм.

Бүхы республика дотор хороо бодосуудые агаар руу хаялга нёдондо /жэлэй январь-сентябрь hарануудайхитай жэшэбэл, 2 миллион тонноор гэхэ гү, али 7 процентээр хороогдоо. Гэхэтэй хамта бүхы министерствэнүүд болон албан зургаануудай хинан шалгагдадаг предприятинуудай дүрбэнэй нэгэ хубиhаа үлүүниинь хорото бодосуудые хаялгаяа нэгэ миллион тонноор дээшэлүүлээ.

Хүдэлжэ байгаа предприятинуудые оньhон техникээр зэбсэгжүүлгэдэ, hэльбэн шэнэдхэлгэдэ гүрэнэй капитальна hомололгонуудай 20 миллиард түхэриг гаргашалагдаа. Энэнь нёдондо жэлэй юhэн hарынхиhаа 7 процентээр ехэ болоно. Эдэ зорилгонуудта гаргашалагдахаар хараалагдаhан капитальна hомололгонуудай нииитэ хэмжээнэй 77 процентнь предприятинуудай өөрынь мүнгэ зөөри болоно. Промышленностьда 1,6 мянган шэнэ түхэлэй эдлэл хэрэгсэлнүүд үйлэдбэрилэгдэн гаргагдажа эхилээ.

Юрэнхыдөө РСФСР-тэ гол зүйлэй материальна ба түлишын-элшэ хүсэнэй нөөсэнүүдые алмаха түсэбтэ даабаринууд дүүргэгдээ. Үнгэрhэн үе соо промышленна предприятинуудта 70 миллион шахуу гигакалори дулаанай, 18,5 миллион тонно хоёрдохёо хэрэглэгдэхэ түлишын элшэ хүсэн (условно түлишэдэ оруулхада) гаргашалагдаа. Энээнэй ашаар, багсаамжалхада, 30 миллион тонно котел-пеэшэнэй түлишэ арьбалагдаа.

Ажалай ба үйлэдбэриин журамай муудалга, транспортын хүдэлмэридэ тохёолдоhон дутуу дунданууд, түүхэй эдээр, материалнуудаар, бүридүүлгын хэрэгсэлнүүдээр предприятинуудые хангалгада тохёолдоhон дутагдалнууд промышленностьда хэлсээтэ уялгануудые дүүргэлгын хэмжээе хороохон байна. Гүрэнэй захилтай, эд хэрэглэгшэдтэй сэхэ холбоо барисаа тогтоолготой тааралдуулан, продукцяар хангалга түрүүшын хахад жэлдэ 99,2 процент байhан hаа, харин юhэн hарын туршада 98,7 процентээр дүүргэгдээ.

Түрүүшын хахад жэлэйхитэй жэшэбэл, гурбадахи кварталда промышленна үйлэдбэриин ургалтын эршэ дэлисэ доошолоо. Продукци үйлэдбэрилгын ургалта январь-июнь hарануудта 2.1 процент болоhон hаа, энэ кварталда 0,6 процент болоhон байха юм.

Промышленностиие социальна шэглэлтэй болгохо талаар абтаhан хэмжээнүүдэй ашаар байгша оной январь-сентябрь hарануудта хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгэ («Б» бүлэг) 5.3 процентээр дээшэлүүлэгдээ. Энэ үедэ «А» бүлэгэй промышленностиин hалбаринуудта иимэ ургалтань оройдоол 0,5 процентдэ хүрэбэ. Республика дотор индустриин продукци үйлэдбэрилгын 76,3 процентнь эдэ hалбаринуудта хүртэнэ. Энээнэй ашаар юhэн hарын туршада hалбари дотор ургалтын нииитэ эршэ дэлисэ 1,6 процентдэ хүргэгдөө.

Январь-сентябрь hарануудта ажалай бүтээсэ 3,5 процентээр дээшэлүүлэгдээ гэхэ гү, али түрүүшын хахад жэлэйхиhээ доошоо орбо. Ашаг олзын түсэб 7.2 процентээр үлүүлэн дүүргэгдэ. Нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, тэрэ 3,3 процентээр ургаба.

Агропромышленна комплексын предприятинуудай абаhан эдээ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилхэ юhэн hарын түсэб Хойто Осетиин ба Тувын автономито республикануудhаа, Мурманска областьhоо гадна, бүхы автономито республиканууд-а, хизаарнуудта, областьнуудта дүүргэгдээ.

Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилгын, худалдалгын хэмжээн хүн зониие эдээ хоолой зүйлнүүдээр hайнаар хангаха арга олгоногүй. Орооhото ургамалнуудые худалдаха гүрэнэй захил хангалтагүйгөөр дүүргэгдэнэ. РСФСР-эй оройдоол 19 газар дайдын ажахынууд гүрэнэй захилаа дүүргэhэн байна.

Юhэн hара соо республикын колхоз, совхозуудта, ажахынууд хоорондын предприятинуудта 8,2 миллион тонно мяхан (амидын шэгнүүрээр) үйлэдбэрилэгдөө гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхиhөө 3 процентээр ехэ юм. 36,7 миллион тонно hүн hаагдаа гэхэ гү, али энэнь 3 процентээр ехэ болоно. Үндэгэ суглуулга 145 мянгаар (0,5 процент) хороогдошоо.

Байгша ондо РСФСР-эй Госагропром, Хара бэшэ хүрьhэтэ зоныш Госагропром хүдөө ажахын машинануудаар, бусад оньhон техникээр республикые хангалгаяа доошолуулhан байна. 9,9 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүд (шэмэтэ бодосуудай 100 процентдэ оруулхада) хүдөө ажахыда эльгээгдээ.

Агропромышленна комплексые, тэрэ тоодо хүдөө ажахые үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдээр хангадаг hалбаринуудые хүгжөөлгэдэ бүхы капитальна hомололгонуудай 25 миллиардhаа дээшэ түхэриг гаргашалагдаа. Энэнь жэлэй лимидэй 74 процент болоно.

Капитальна барилгада үйлэдбэриин хүсэнүүдые ашаглалгада оруулха талаар юhэн hарын гүрэнэй захил дүүргэгдээгүй. Оройдоол 52 объект ашаглалгада тушаагдаа. Жэлэй дүүрэтэр үлэhэн саг соо 199 объект ашаглалгада оруулагдаха ёhотой. РСФСР-эй подрядна барилгын эмхинүүд газарай хүдэлэлгэhөө хохидоhон Армениин ССР-эй нютагуудай предприятинуудые бариха, hэргээхэ даабаринуудаа дүүргэбэгүй.

Түбhөө табигдаhан гүрэнэй капитальна hомололгонуудай, предприятинууд болон эмхинүүдэй жасануудай мүнгэ зөөреэр гол фонднуудые ашаглалгада оруулалга 54,7 миллиард түхэригтэ хүргэгдөө. Энэнь жэлэй даабариин 45 процент болоно.

Январь—сентябрь hарануудта түбhөө табигдаhан гүрэнэй капитальна hомололгонуудай ашаар 44,6 миллиард түхэриг ашаглагдаа. Энэнь жэлэй лимидэй 68 процентнь болоно. Россин Федерациин предприятинууд болон эмхинүүд 41,7 миллиард түхэригэй өөhэдын жасануудай мүнгэ зөөри гаргашалаа. Энэнь республикын капитальна hомололгонуудай нииитэ хэмжээнэй хахад шахуу хубинь болоно.

1989 оной юhэн hарын туршада РСФСР-эй газар дээрэхи предприятинууд, эмхинүүд 30 миллиард түхэригэй продукци гадаадада гаргаhан байна. Тэрэнь 1988 оной энэ үеынхитэй сасуулбал, 3,9 процент болоно. Юhэн hарын хэлсээтэ уялганууд 98 процентээр дүүргэгдээ. Республикын министерствэнүүд болон албан зургаанууд газаашань гаргажа худалдадаг продукци 1,2 миллиард түхэригтэ хүрэбэ.

Октябриин 1-нэй байдалаар РСФСР-эй газар дээрэ 677 хамтын предприяти бүридхэлдэ абтаhан байна.

* * *

Энэ жэлдэ республикын экономическа байдалай нилээд хүшэр бэрхэшээлтэй болоhые Россин Федерациин арадай ажахын юhэн hарын хүдэлмэриин дүнгүүд элирхэйлэн гэршэлнэ. Иимэ хүшэр бэрхэшээлтэй байдалhаа гарахын тула дүрбэдэхи кварталда ажалша коллективүүд жаяг журамаа, эмхидхэлээ hайжаруулжа, харюусалгаяа дээшэлүүлжэ, 1989 оной түсэбтэ даабаринуудые дүүргэхын тула бүхы хүсэлэл оролдолгонуудаа гаргаха зэргэтэй.

Редактор Р. Б. ГАРМАЕВ

...1989 оной ноябри...

УНШАГШ... ОНИРХОХО... БАЙХАТ

ДҮШЭН ЖЭЛ СОО ЛОТЕРЕЙ НААДАХАДА...

10.853 — эдэ юрын тоо... ...ексикын Юкатан штадта... ...удаг Хосе Архона ... миллиард песо лотере... ...үүхэ арга олгобо. Энэн... ...амжалхада 4,5 миллион... ...р болоно бишуу. Юрэ... ...рбэе энэ хүнэй нииитэ ...альна лотерей наада... ...рбадахяа нэгэдэхи шан... ...эгүй hаань, иимэ тоо... ...й анхарал ехээр тата... ...өөнhэ болохо hэн.

Дүшэн жэлэй туршада... ...рей наадахадаа, онсо ...га зохёонхой. Тиигэжэ... ...84 болон 1989 онуудта ...дэхи шангуудые шүүhэн... ...б гэжэ золтой энэ... ...жай үрэ дүнгүүдэй... ...гдоhоной hүүлээр үнэ... ...hэн пресс-конференци... ...урналистнуудта ...лаан түдалдахадань... ...шье наада барижа бо... ...й, жэжэ-бүжын зан гэ... ...й хэрэггүй. Энэ хадаа... ...үшын ёhо гурим болоно... ...рей хадаа зүрхэ сэдх... ...э хандаха хэрэг. Нүн... ...абал, гол шанда хүр... ...олдохо хэрэгтэй. Хоёр... ...уб гэбэл, ехэ юумэ ш... ...ла ехээр гаргашалха ... Жэшээнь, hүүлшынхэ... ...икын аэропорт дээрэ Хос... ...иллион песээр лотерей... ...эдүүдые худалдажа ... ...игаа.

ЭРДЭМТЭДЭЙ ТОБШО...

Үндэр бэетэй хүнүүдтэ ...одоо, набтар хүнүүд ... ...hандаа зүрхэнэй ... ...үү ехээр дайрагдада... ...гэжэ Британиин кард... ...ческа фондын эрдэмтэд ...олол хэбэ.

Үндэр хүнүүдтэ орходоо ...р бэетэй эрэшүүлэй ...й дараса үлүү, шуhан ...олестерин ехэ байдаг. ...эээр тамхи татадаг. ...ье тэдэнэр энээнhээ ...ан зүрхээ ехээр үбдэ... ...ол шалтагааниинь юун... ...эдэ, энэнь набтар бэетэ... ...үүлэй ушханай hүл... ...ар хүдэлhэнhөө болон... ...э эрдэмтэд тоолоно.

НИАГАРЫН ХҮЮУР... АЙМШАГТАЙ БЭШ...

Алдар суудa гараhан ... ...ын хүюур үзэсхэлэн... ...ааhараа олон мянган ... ...й дура татадаг гээшэ. ...о соо орожо, 48 метр ...өө Ниагара мүрэнэй ...н бурьялжа байhан ... ...рхэ гээшэ юрын хэр... ...э торлодог эрэлхэд бо... ...үнүүдэй олоорон сул... ...эрсэ янзын газар бо... ...айнхай.

hаяхан Канадын хоёр ...итер Дебернарди, Дж... ...етковиич — талаан түр... ...айха юм. Досооны зөөл... ...охын тула поролон хэлэ... ...hуурита» түмэр бо... ...оо ороод, тэдэнэр ... ...уулан байгаа. Катер... ...эhэн полици тэдэниие ...оhоо гаргаба. Эндэ ...алта шулгаhан канад... ...ай баяр баясхалан ... ...й голхоролоор таhал... ...аба. Юуб гэхэдэ, т... ...сэргүүгээр уголовно хэ... ...илэгдэ. Иигэжэ зэрэл... ...иг» гаргалга нютаг... ...яар хоригдоhон байдаг.

1901 ондо энэ хүюур... ...эгдээ» hэн гэжэ тэрэ ...айдалые мэдэхэ хүн... ...алдаг. Мичиганай hург... ...хэнэр багша Энни Тэйло ...алаар түрүү hүүри ... ...ло дахин гэмэлтэhэн, ...ээ хухарhан байгаашье ...миды мэндэ үлэhэн юм. ...эhэнhээ хойшо үшөө ... ...имэ hэдэлгэ гаргаhан ... ...үгээр эдэнэй гурбаниинь ...агүйдэжэ, хосорон hала...

МАНТАН ТОМО ЛЕПЁОШХО

Японой Фукуока пре... ...ын Дзиодзиматио нютаг... ...оhон арадай hайнд... ...аадаhан 9 мянган ... ...аахын тула барайга... ...э мантан томо лепё... ...иба. Энэ лепёошхо ... ...ээрээ айхабтар тө... ...эрэ 700 гаран килогр... ...үүртэй hэн.

Хоёр метр зузаан леп... ...арихын тула 11 мэ... ...айгар гаргашалагдаа, ...ай хүдөө ажахын бүх... ...ративай хүсөөр тэрэ ...обо. Гэбэшье талхан... ...үүдээр элдэб эсын ам... ...оол бэлдэдэгээрээ ... ...эөөр мэдээжэ болон... ...элигтэй бэрхэ эхэнэрнү... ...э гол үүргэ дүүрэбэ.

Манай бариhан леп... ...Гиннессэй түйлалтануудай ...эртэ» оруулха тухай ... ...э барихые нютагай ... ...орнууд арадай энэ ... ...ын, согтой хүхюун h... ...үүлээр бодомжолhон ...юм.

...ТАСС.

...Государ-... ...АССР по ...и книж-... ...енина, 31. ...ке 04613.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаха национально-территориальна һунгуулиин 84 округ байгуулагдахадаа, автономито республикануудай, автономито областьнуудай болон автономито округуудай газар дээрэ иимэ нормоор эмхидхэгдэдэг: автономито республика бүхэндэ 4 округ, автономито область бүхэндэ 2 округ, автономито округ бүхэндэ һунгуулиин 1 округ, мүн тэрэшэлэн хизаарнуудта, областьнуудта (автономито байгуулалтануудые оруулангүй), Москва, Ленинград хотонуудта 84 округ байгуулагдадаг.

Зохихо автономито республикын, хизаар, областиин, автономито областиин, Москва болон Ленинградай газар дээрэ национально-территориальна һунгуулиин округууд гол түлэб һунгагшадай адли тоотойгоор байгуулагдадаг.

Автономито округой газар национально-территориальна нэгэ округ болодог юм.

III. Һунгуулиин участогууд

Статья 17. Һунгуулиин участогуудые байгуулга

РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгалтын үедэ дуугаа үгэлгэ үнгэргэхын ба гэдэниие тоолохын тула һунгуулиин округуудта ородог, районууд боложо хубаарилагдадаггүй автономито округуудэй, районуудай, городуудай, городуудтахи районуудай газар дайда территориальна болон национально - территориальна һунгуулиин округуудһаа арадай депутадуудые һунгаха ниитэ нэгэн һунгуулиин участогууд боложо хубаарилагдадаг.

Эрхэтэдэй энэ үедэ байһан холын ба хүрэжэ ошохонь хүшэр районуудта, мүн тэрэшэлэн һунгалтын үдэр тамаралгада ябаһан суднанууд дээрэ һунгуулиин участогууд байгуулагдажа болохо. Тиихэдээ тэдэнэй ажаһуудаг газарнуудта гү, али суднын байдаг портдо байгуулагдаһан һунгуулиин округуудта тэдэ ородог байха. Һунгуулиин участогууд полярна станцинууд дээрэ байгуулагдажа болохо.

Һунгалтын үдэр тамаралгада ябаһан суднанууд дээрэ эмхидхэгдэһэн һунгуулиин участогуудые РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаха һунгуулиин округуудта оруулха тухай асуудал суднануудай байдаг портын ородог окружной һунгуулиин комиссаар шиидхэгдэдэг. Полярна станцинууд дээрэ эмхидхэгдэһэн һунгуулиин участогуудые РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаха һунгуулиин округуудта оруулха асуудал РСФСР-эй Верховно Соведээр гү, али тэрэнэй Президиумээр шиидхэгдэдэг.

Статья 18. Һунгуулиин участогуудые байгуулха гурим ба хэмжээн

Һунгуулиин участогууд һунгуулиин окружной комиссинуудтай зүбшэһэнэй үндэһөөр арадай депутадуудай окружной (районууд боложо хубаарилагдадаггүй автономито округуудай), районно, городской (районой мэдэлэй городуудһаа бэшэнэ), городуудтахи районно Соведүүдээр, гү али тэдэнэй президиумүүдээр байгуулагдадаг. Һунгалтын үдэр тамаралгада ябаһан суднанууд дээрэ һунгуулиин участогуудые суднын байдаг портын ородог арадай депутадуудай зохихо нютагай Соведүүдээр гү, али тэдэнэй президиумүүдээр байгуулагдадаг. Сэрэгэй частьнуудта һунгуулиин участогууд частьнууд гү, али сэрэгэй соединенинүүдэй командирнуудай зууршалгаар арадай депутадуудай нютагай Соведүүдээр гү, али тэдэнэй президиумүүдээр байгуулагдадаг.

Һунгуулиин участогууд һунгалтаһаа урид, хоёр һараһаа хойшо бэшэ байгуулагдаха ёһотой. Сэрэгэй частьнуудта, мүн тэрэшэлэн холын, хүрэхэнь хүшэр районуудта, һунгалтын үдэр тамаралгада ябаһан суднанууд дээрэ, полярна станцинууд дээрэ энэл болзорто һунгуулиин участогууд байгуулагдадаг, харин онсо өөрсэ ушарта — һунгалтаһаа урид, табан хоногһоо хойшо бэшэ байгуулагдадаг.

Һунгуулиин участогууд 20-һоо үсөөн бэшэ, 3000-һаа олон бэшэ һунгагшадай тоотойгоор байгуулагдадаг юм.

Участково һунгуулиин комиссиин байһан газар болон дуугаа үгэлгын байра тушаа заалгатайгаар һунгуулиин участок бүхэнэй хилэнүүд тухай арадай депутадуудай нютагай зохихо Совет гү, али тэрэнэй президиум һунгагшадта дуулгадаг.

IV. Һунгуулиин комиссинууд

Статья 19. Һунгуулиин комиссинуудай системэ.

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ һунгуулиин комиссинууд бүридхэгдэдэг:

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комисси;

территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ окружной һунгуулиин комиссинууд;

национально - территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ окружной һунгуулиин комиссинууд;

Участково һунгуулиин комиссинууд.

Статья 20. РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссие бүридүүлгэ

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комисси автономито республикануудай Верховно Соведүүдэй гү, али тэдэнэй Президиумүүдэй, хизаарнуудай, областьнуудай, Московско, Ленинградска городской, автономито областьнуудай, автономито округуудай арадай депутадуудай Соведүүдэй гү, али тэдэнэй президиумүүдэй, ниитын эмхинүүдэй республиканска зургаануудай, тэдэнэй республиканска зургаанууд үгы һаань, эдэ эмхинүүдэй ниитэ-союзна зургаануудай дурадхалнуудые хараадаа абан, һунгалтаһаа урид дүрбэн һараһаа хожом бэшэ болзорто нэмэл гү, али нюусаар дуугаа үгэлгөөр РСФСР-эй Верховно Соведээр бүридүүлэгдэдэг. Комиссиин бүридэлдэ түрүүлэгшэ, түрүүлэгшын хоёр орлогшо, секретарь болон комиссиин 25 гэшүүн оролсодог.

Түбэй һунгуулиин комиссиин эрхэ түлөөлэлгын болзор — табан жэл.

Статья 21. РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин эрхэ түлөөлэлгэнүүд

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комисси:

1) РСФСР-эй бүхы газар дайда дээрэ энэ Хуулиин гүйсэдхэлгые хинадаг, тэрэниие нэгэн адляар хэрэглэлгые хангадаг, Хуулиие хэрэглэхэ гурим тухай тайлбари үгэдэг, шухала хэрэгтэй болоһон ушарта энэ Хуулиие тайлбарилха тухай дурадхалтайгаар РСФСР-эй Верховно Соведтэ хандадаг;

2) һунгуулиин комиссинуудай ажал ябуулгые хүтэлбэрилдэг; һунгуулиин комиссинуудай бүридэлдэ хубилалтануудые оруулха гурим тодорхойлдог;

3) территориальна ба национально-территориальна һунгуулиин комиссинуудые байгуулдаг;

4) һунгуулиин комиссинуудта мүнгэ зөөри хубааридаг; һунгуулиин комиссинуудые байраар, транспортоор, хэлхээ холбоогоор хангалгые хинадаг, һунгалтые материально-техническэ талаар хангалгын бусад асуудалнуудые зүбшэжэ шиидхэдэг;

5) РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаха һунгуулиин бюллетеньнүүдэй, һунгагшадай списогүүдэй, һунгалтын урда тээхи суглаануудай болон һунгуулиин комиссинуудай заседанинуудай протоколнуудай, һунгалтада хабаатай бусадшье документнүүдэй түхэл хэлбэриие, һунгуулиин хайрсагуудай болон һунгуулиин комиссинуудай тамгануудай түхэл маягуудые, һунгуулиин документнүүдые хадагалха гурим баталдаг;

6) һунгалтада бэлдэлгэтэй болон һунгалта үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар РСФСР-эй министерствэнүүд, гүрэнэй комитедүүд болон албан зургаануудай, гүрэнэй болон ниитын зургаануудай мэдээсэлнүүдые шагнадаг;

7) һунгагдаһан депутадуудые бүридхэлдэ абадаг, бүхы республика дотор һунгалтын дүнгүүдые согсолдог, һунгалтын дүнгүүд тухай мэдээсэл болон РСФСР-эй арадай депутадуудай список хэблэлдэ толилдог;

8) РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын мандатна комиссида депутадуудай түлөөлэлгэнүүдые шалгахадань хэрэгтэй бүхы документаци үгэдэг;

9) дахин дабтажа һунгалта үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудые шиидхэдэг;

10) РСФСР-эй арадай депутадуудһаа болюулгатай холбоотой асуудалнуудые шиидхэдэг;

11) гаража ошоһон депутадуудай орондо РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта зарладаг, тэрэнэй үнгэргэлгые хангадаг;

12) һунгуулиин комиссинуудай шиидхэбэринүүд болон үйлэ хэрэгүүд тушаа ороһон мэдүүлгэнүүд болон гомдолнуудые хаража үзэдэг, тэдэнэй үйлэдэлгые зогсоодог, үгы һаа эдэ асуудалнуудаар ондоо шиидхэбэринүүдые абадаг. Түбэй һунгуулиин комисси эдэ асуудалнуудые эсэслэн шиидхэдэг;

13) энэ Хуулитай болон РСФСР-эй бусад хуулинуудтай зохилдуулан, бусадшье эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлдэг.

Статья 22. Окружной һунгуулиин комиссинуудые бүридүүлгэ

Окружной һунгуулиин комисси РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаха территориальна болон национально-территориальна һунгуулиин округ бүхэндэ һунгалтаһаа гурбан һара урид 11—15 гэшүүдһээ бүридэлтэйгээр байгуулагдадаг.

Окружной һунгуулиин комиссиин бүридэлдэ түлөөлэгшэд предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай ажалша коллективүүдээр гү, али тэдэнэй соведүүдээр, ниитын эмхинүүдэй республиканска, хизаарай, областной, автономито областьнуудай, окружной (автономито округуудай), районно, городской, городуудтахи районуудай зургаануудаар, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүдээр, һунгагшадай ажаһуудаг газарнуудта, сэрэгэй частьнуудта сэрэгэй алба хаагшадай суглаануудаар дэбжүүлэгдэдэг. Комиссинуудай бүридэлдэ түлөөлэгшэдые дэбжүүлхэ ажалша коллективүүдые болон ниитын эмхинүүдые тодорхойлхын тула арадай депутадуудай тус тус Соведүүд хэрэгтэй болоо һаань, һунгуулиин округой ажалша коллективүүдээр ба ниитын эмхинүүдээр, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүдээр түлөөлэгдэһэн хүнүүдэй зүблөөнүүдые үнгэргэжэ болохо.

Территориальна болон национально-территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ окружной һунгуулиин комиссинууд автономито республикануудай тус тус Верховно Соведүүдээр гү, али тэдэнэй Президиумүүдээр, арадай депутадуудай хизаарнуудай, областьнуудай, Московско ба Ленинградска городской, автономито округуудай Соведүүдээр гү, али тэдэнэй президиумүүдээр нэмэл гуримаар гү, али нюусаар дуугаа үгэлгөөр байгуулагдадаг.

РСФСР-эй арадай депутадуудаар һунгагдагшадай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын мэдэрһэн хойно окружной һунгуулиин комиссинуудай эрхэ түлөөлэлгынь болзор дүүрэдэг.

Статья 23. Окружной һунгуулиин комиссиин эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Территориальна болон национально-территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ окружной һунгуулиин комисси:

1) округой газар дайда дээрэ энэ Хуулиие бэелүүлгые хинадаг;

2) участково һунгуулиин комиссинуудай ажал ябуулгые хүтэлбэрилдэг; округ дотороо һунгуулиин участогуудай ниитэ нэгэ дугаарай тоо тогтоодог;

3) һунгалтада бэлдэлгэтэй болон үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ болон захирха зургаануудай, предприятинуудай, эмхи зургаануудай болон эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй мэдээсэлнүүдые шагнажа, зүбшэдэг;

4) һунгагшадай список табилгые, тэрэниие бүгэдэ хүн зоной танилсуулгада табилгые адагладаг;

5) депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгые эмхидхэдэг;

6) депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн хүнүүдые, тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнуудые бүридхэлдэ абадаг, тэдэнэртэ тусхай гуримаар баталагдаһан үнэмшэлгэнүүдые үгэдэг, депутадуудта кандидадуудай намтарайнь баримтануудтай плакадуудые хэблэлгые хангадаг;

7) ажалша коллективүүдэй болон ниитэ эмхинүүдтэй суглаа депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн хүнүүдтэй уулзалгануудые ажалша коллективүүдтэшье, һунгагшадай ажаһуудаг газартаньшье эмхидхэдэг;

8) һунгуулиин округто һунгалтын бюллетениин текст баталдаг, бюллетеньнүүдые бэлэдхэлгые, тэдээгээр участково һунгуулиин комиссинуудые хангадаг;

9) һунгуулиин округто һунгалтын дүнгүүдые тодорхойлжо, хэблэлдэ толилдог, һунгагдаһан депутадта үнэмшэлгэ барюулдаг;

10) дахин дууһаа үгэлгые, дахинаа һунгалта үнгэргэлгые эмхидхэдэг;

11) участково һунгуулиин комиссинуудай шиидхэбэринүүд болон үйлэ хэрэгүүд тухай мэдүүлгэнүүд ба гомдолнуудые хаража үзэдэг ба тэдэ асуудалнуудаар шиидхэбэри абадаг;

12) энэ Хуулитай зохилдуулан бусад эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлдэг.

Статья 24. Һунгуулиин участково комиссинуудые бүридүүлгэ

Һунгуулиин участково комисси — территориальна болон национально-территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтада ниитэ нэгэн байдаг — һунгалтаһаа урид 45 үдэрһөө хожом бэшэ 5—19 гэшүүдһээ бүридүүлэгдэдэг. Хэрэгтэй болоо һаань, һунгуулиин участково комиссиин бүридэлэй тоо арадай депутадуудай тус тус Соведэй шиидхэбэреэр хубилагдажа болохо.

Һунгуулиин участково комиссиин бүридэлдэ түлөөлэгшэд ажалша коллективүүдээр гү, али тэдэнэй соведүүдээр, ниитын эмхинүүдэй районно, городской, городуудтахи районно зургаануудаар, тэдэнэй эхин эмхинүүдээр, хүн зоной һайн дураараа эмхидхэһэн ниитын зургаануудаар, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүдээр, һунгагшадай ажаһуудаг газарнуудта болоһон, сэрэгэй частьнуудта сэрэгэй алба хаагшадай суглаанууд дээрэ дэбжүүлэгдэдэг. 150-һаа олон хүнүүдэй хүдэлдэг предприятинуудай, эмхи зургаануудай, эмхинүүдэй ажалша коллективүүдтэ предприятинуудай, эмхи зургаануудай, эмхинүүдэй цехүүдэй, таһагуудай, участогуудай, бригадануудай коллективүүдтэ болон бусад бүлэгүүдтэ, хэрбээ эдэ бүлэгүүдтэ 30-һаа үсөөн бэшэ хүнэй хүдэлдэг һаа, участково һунгуулиин комиссиин бүридэлдэ түлөөлэгшэдые дэбжүүлжэ болохо. Тиихэдээ хэдэн коллективэй хамтын суглаануудые үнгэргэжэ болохо.

Участково һунгуулиин комиссинууд арадай депутадуудай округой (районууд боложо хубаардаггүй автономито округуудай), районно, городской (районуудай мэдэлэй городуудһаа бэшэнь), городуудтахи районно Соведүүдээр гү, али тэдэнэй президиумүүдээр нэмэл гуримаар гү, али нюусаар дуугаа үгэлгөөр бүридхэгдэдэг.

Участково һунгуулиин комиссинуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдэйнь болзор окружной һунгуулиин комиссинуудэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзорой дүүрэхэтэй хамта энэ Хуулиин 22-дохи статья дотор тогтоогдоһоной ёһоор дүүрэхэ.

Статья 25. Участково һунгуулиин комиссиин эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Участково һунгуулиин комисси:

1) участок дотороо һунгагшадай список табидаг;

2) һунгагшадые һунгагшадай списогтэй танилсуулдаг, список дотор буруу бэшэгдэһэн тухай мэдүүлгэнүүдые абажа, хаража үзөөд, тэрээндэ зохихо хубилалтануудые оруулха тухай асуудал шиидхэдэг;

3) участково һунгуулиин комиссиин байрлаһан газар, тэрэнэй хүдэлмэриин саг, мүн баһа һунгалтын болохо үдэр, дуугаа үгэхэ газар тухай хүн зондо мэдээсэдэг;

4) дуугаа үгэхэ байра ба һунгалтын хайрсагуудые бэлэдхэлгые хангадаг;

5) һунгалтын үдэр һунгуулиин участогта дуугаа үгэлгые эмхидхэдэг;

6) һунгуулиин участогта дуугаа үгэгшэдэй тоо тоолодог;

7) һунгалтын бэлэдхэлэй ба дуугаа үгэлгые эмхидхэлгын асуудалнуудаар ороһон мэдүүлгэнүүд ба гомдолнуудые хаража үзэдэг, тэдэ асуудалнуудаар шиидхэбэри абадаг;

8) энэ Хуулитай зохилдуулан бусад эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлдэг.

Статья 26. Һунгуулиин комиссинуудай хүдэлмэри эмхидхэлгэ

Һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ, түрүүлэгшын орлогшонор болон секретарь тус тус комиссиин түрүүшын заседани дээрэ һунгагдадаг.

Һунгуулиин комисси байгуулха тухай шиидхэбэри болон һунгуулиин комиссиин хүтэлбэрилэгшэдые һунгаһан тухай тогтоол һунгагшадай анхаралда табигдадаг.

Һунгуулиин комиссиин бүридэлэй гурбанайнь хоёр хубиһаа бага бэшынь хабаадаа һаа, тэрэнэй заседанинууд шиидхэбэри абаха эрхэтэй. Комиссиин ниитэ бүридэлэй олонхиинь нэмэл ёһоор гү, али нюусаар дуугаа үгэлгөөр комиссиин шиидхэбэри абтадаг. Комиссиин шиидхэбэриһээ ондоо һанамжатай гэшүүд өөрынгөө һанамжа хэлэхэ эрхэтэй, тэрэнь бэшэгдэжэ, һунгуулиин комиссиин протоколдо хабсаргагдаха ёһотой.

Һунгуулиин комиссиин түлөөлэлгын хэмжээн соо абтаһан шиидхэбэринүүдые гүрэнэй болон ниитэ зургаанууд, предприятинууд, эмхи зургаанууд ба эмхинүүд арга заатагүй бэелүүлхэ уялгатай.

Һунгуулиин комиссиин шиидхэбэринүүд болон үйлэ хэрэгүүдые буруушаажа, һунгуулиин дээдэ шатын комиссида гомдол оруулжа болоно, харин энэ Хууляар хараалагдаһан ушарнуудта мүн баһа сүүдтэ хандажа болоно.

Һунгуулиин комиссиин гэшүүн, түрүүлэгшые, түрүүлэгшын орлогшые, секретариие оруулалсан, комиссиин шиидхэбэреэр һунгалтада бэлдэлгын ба тэрэниие үнгэргэлгын үедэ үйлэдбэриин гү, али албанай уялгануудһаа сүлөөлэгдэжэ болохо, дунда зэргын салингынь һунгалта үнгэргэлгэдэ үгтэһэн мүнгэ зөөриһөө үгтэхэ байна. Һунгалтын урда тээхи кампаниин зарим шатануудта окружной һунгуулиин комиссиин шиидхэбэреэр һунгуулиин комиссиин үшөө нэгэ гэшүүн сүлөөлэгдэжэ болохо.

Һунгуулиин комиссинуудта ороһон хүнүүд комисси дотор дүүргэхэ уялгануудһаа өөрөө мэдүүлгэ бэшэжэ, тус тус коллективэй, ниитын эмхиин, ажаһуудаг газартаа һунгагшадай, сэрэгэй частьнуудта сэрэгэй алба хаагшадай үнгэргэһэн суглаанай, үгы һаа тэрэниие комиссида дэбжүүлһэн хүн зоной һайн дуратанай ниитэ эдэбхиин зургаанай, тусхай дунда ба дээдэ һургуулиин коллективэй мэдүүлгээр, мүн баһа энэ Хуулиин 33-дахи статьягаар тогтоогдоһон гуримай үндэһөөр сүлөөлэгдэжэ болохо.

Һунгуулиин комиссинуудай бүридэлдэ шэнэ түлөөлэгшэдые дэбжүүлгэ ба баталалга энэ Хуулиин тогтооһон гуримаар бэелүүлэгдэхэ.

Статья 27. Һунгуулиин комиссинуудта эрхэ түлөөлэлгэнүүдээ бэелүүлхэдэнь туһаламжа.

Гүрэнэй болон ниитын зургаанууд, предприятинууд, эмхи зургаанууд, тушаалта нюурнууд һунгуулиин комиссинуудта тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдээ бэелүүлхэдэнь туһаламжа үзүүлхэ. тэдэнэй хүдэлмэридэ шухала хэрэгтэй мэдээнүүд болон материалнуудые үгэхэ уялгатай.

Һунгуулиин комиссинууд һунгалтада бэлдэлгэтэй, тэрэниие үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар гүрэнэй болон ниитын зургаануудта, предприятинуудта, эмхи зургаануудта, тушаалта нюурнуудта хандаха эрхэтэй. Тэдэнэй табиһан асуудал хаража үзөөд, гурбан хоногһоо оройтуулангүй һунгуулиин комиссинуудта харюу үгэхэ уялгатай.

V. Һунгагшадай списогууд

Статья 28. Һунгагшадай список ба тэрэниие бүридхэлгын гурим

Һунгагшадай список — территориальна болон национально-территориальна һунгуулиин округуудһаа РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтын ниитэ нэгэ список — һунгуулиин участок бүхэндэ табигдажа, тэрээндэ һунгуулиин участково комиссиин түрүүлэгшэ ба секретарь гараа табидаг. Список бүридхэн табилгада һунгуулиин участково комисси олониитын түлөөлэгшэдые хабаадуулжа болохо.

Арадай депутадуудай городской, городуудтахи районно, поселково болон сельскэ Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд һунгагшадай бүридхэлгэ хангадаг, тэдэнэй харьяата газар дайда ажаһуудаг һунгагшад тухай мэдээнүүдые һунгагшадай списогуудые табихыень участково һунгуулиин комиссинуудта дамжуулан үгэдэг.

Сэрэгэй частьнуудта байгаа һунгагшад — сэрэгшэдэй мүн сэрэгэй алба хаагшадай гэр бүлын гэшүүдэй болон бусад һунгагшадай тэдэнэй сэрэгэй частьнуудай байрладаг газарта ажаһуудаг байгаа һаань, һунгагшад — сэрэгшэдэй списогүүд сэрэгэй частьнуудай командирнуудай үгэһэн мэдээнүүдээр үндэһэлжэ табигдадаг. Сэрэгэй частьнуудһаа гадуур ажаһуудаг сэрэгэй алба хаагшад ажаһуудаг газартаа бүгэдэнтэй адляар һунгагшадай списогүүдтэ оруулагдадаг.

Һунгалтын үдэр тамаралгада ябаһан суднанууд дээрэ, полярна станцинуудта байгуулагдаһан һунгуулиин участогуудта һунгагшадай списогүүд суднануудай капитануудай ба полярна станцинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй үгэһэн мэдээнүүдтэ үндэһэлэн табигдадаг.

Һунгагшадай нэрэ, обогуудынь һунгагшадай списогүүд соо дуугаа үгэлгые эмхидхэхэдэ таарамжатай гуримаар үгтэдэг.

Статья 29. Эрхэтэдые һунгагшадай списогто оруулха гурим,

Һунгагшадай списогто һунгалтын үдэрэй урда, мүн энэшье үдэр 18 наһа гүйсэһэн РСФСР-эй эрхэтэд, списогэй табигдажа байха үедэ тус һунгалтын участогай харьяата газар дээрэ саг үргэлжэ гү, али саг зуура ажаһуужа байһан, һунгалтада хабаадаха эрхэтэй хүнүүд оруулагдадаг.

Һунгагша һунгуулиин бусад участогуудта һунгагшадай списогто оруулагдаха ёһогүй.

Статья 30. Эрхэтэдые һунгагшадай списогтэй танилсуулга ба һунгагшадай список дотор буруугаар бэшэгдэһые буруушааха, гомдол бариха эрхэ.

Һунгагшадай список бүгэдын танилсахын тула һунгалтаһаа арбан табан хоног урид тунхаглагдадаг.

Эрхэтэдтэ һунгагшадай списогтэй танилсаха, тэрэнэй зүбөөр табигдаһые шалгаха арга боломжо участково һунгуулиин комиссиин байшан соо олгогдодог.

Списогто оруулагдаагүй, буруугаар оруулагдаһан ушарые гү, али списогһоо гаргалгые, мүн баһа список соо һунгагша тухай мэдээ оруулхадаа, зүб бэшэ зүйлнүүдые буруушаажа, гомдол бариха эрхэ эрхэтэн бүхэндэ олгогдоно. Список соо бии байгаа зүб бэшэ зүйлнүүд тухай мэдүүлгые участково һунгуулиин комисси хоёр үдэрһөө оройтуулангүй, харин һунгалтын урдахи үдэртэ ба һунгалтын боложо байһан үдэр тэрэ дороньхаража үзэхэ, списогто хэрэгтэй заһабаринуудые оруулха, үгы һаа мэдүүлгэ бариһан хүндэ тэрэнэй мэдүүлгые буруушааһан тухай тайлбаритай шиидхэбэриин буулгабариие барюулха. Энэ шиидхэбэриие буруушааһан гомдол районно (городской) арадай сүүдтэ һунгалтаһаа урид табан үдэрһөө орой бэшэ дамжуулагдажа болохо. сүүд тэрэниие гурбан хоногой болзор соо хаража шиидхэхэ ёһотой. Районно (городской) арадай сүүд эсэслэн шиидхэхэ. Сүүдэй шиидхэбэриин ёһоор һунгагшадай списогто заһабари һунгуулиин участково комисси тэрэ дороо оруулдаг байха.

Статья 31. Һунгагшадай нэмэлтэ список.

Һунгагшадай списогэй бүгэдын танилсалгада табигдаһан хойно ажаһуухаар шэнэ газарта ерэһэн гү, али элдэб ушараар һунгагшадай гол списогто оруулагдаагүй һунгагшад һунгалтын үдэр тэдэнэй гүйлтаар, паспортаа гү, али тэдэниие үнэмшэлһэн ондоошье документ харуулжа, саг үргэлжэ гү, али саг зуура ажаһууха газартань һунгуулиин участогто һунгагшадай нэмэлтэ списогто оруулагдадаг.

Һунгагшадай нэмэлтэ список участково һунгуулиин комиссяар табигдадаг, тэрээндэнь комиссиин түрүүлэгшэ ба секретарь гараа табидаг.

VI. РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгэ ба бүридхэлдэ абалга

Статья 32. РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлхэ гурим

Территориальна ба национально-территориальна һунгуулиин округуудта РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгэ һунгалтын болохоһоо гурбан һара урид эхилээд, хоёр һара урид дүүрэдэг.

Һунгуулиин округой газар дээрэ оршодог предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай ажалша коллективүүдэй, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүдэй суглаанууд (конференцинүүд) дээрэ депутадуудта кандидадууд дэбжүүлэгдэдэг. 300-һаа үсөөн хүнтэй ажалша коллективүүд, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүд бусад коллективүүдтэй хамта суглаанууд (конференцинүүд) дээрэ депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлдэг. Тиихэдээ хүдэлэгшэдэй, һурагшадай ба студентнүүдэй ниитэ тоо 300 хүнһөө үсөөн бэшэ байха ёһотой.

Ниитын эмхинүүдһээ РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгэ городуудтахи районно, городской, районно, окружной (автономито округуудай), автономито областьнуудай, областной, хизаарай, республиканска һунгагдадаг зургаануудай пленумүүд дээрэ, харин республиканска зургаанууд үгы байһан ушарта — ниитын эмхинүүдэй ниитэ союзна зургаануудаар бэелүүлэгдэдэг.

Депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар ажаһуудаг газартахи һунгагшадай суглаануудые арадай депутадуудай зохихо Соведүүдүүдтэй гү, али тэдэнэй президиумүүдтэй зүбшэжэ, мүн һунгуулиин тус округой 300-һаа үсөөн бэшэ һунгагшадаар дэмжэгдэһэн өөһэдынь үүсхэлээр, хүн зоной ниитын өөрын ябуулгата зургаануудай үүсхэлээр һунгуулиин окружной комиссинуудаар зарлагдадаг. Ажаһуудаг газарнуудта һунгагшадай суглаануудые үнгэргэхэ тухай дурадхалые окружной һунгуулиин комисси гурбан үдэрэй туршада хаража үзэхэ зэргэтэй. Энэ дурадхалай баталан абтаа һаа, суглаа үнгэргэхэ үдэр, саг ба газар тодорхойлогдодог, энээн тухай гурбан үдэрэй туршада округой һунгагшадта мэдээсэгдэдэг. Хэрбээ хүн зоной ниитын өөрын ябуулгата зургаанай һунгуулиин тус округой газар дээрэ байдаггүй байгаа һаа, мүн тэрэшэлэн тус асуудалаар тэрэнэй заседаниин протоколоор энэ зургаанай үүсхэлэй батадхагдаагүй һаань, ажаһуудаг газарта һунгагшадай суглаа үнгэргэхэ тухай дурадхал буруушаагдадаг. Ажаһуудаг газарта һунгагшадай суглаа үнгэргэхэ тухай дурадхалай буруушаагдаһан ушарта үндэһэ баримтатай энэ шиидхэбэриин буулгабари хүн зоной ниитын өөрын ябуулгата зургаанда үгтэдэг. Энэ шиидхэбэриие буруушаажа, Түбэй һунгуулиин комиссида гомдол барижа болохо. Тус комисси эсэсэй шиидхэбэри гаргадаг. Һунгуулиин округой газар дээрэ ажаһуудаг һунгагшадай 300-һаа үсөөн бэшэ байгаа һаань, суглаан хуулиин эрхэтэй байдаг.

Депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар сэрэгэй албатанай суглаануудые сэрэгэй частьнуудай командовани зарладаг. Частиин сэрэгэй албатадай хамтын суглаа үнгэргэхэ аргагүй байгаа һаа, подразделенинүүдтэ суглаануудые үнгэргэдэг.

Суглаа нээхын урда суглаанда хабаадагшадые бүридхэлдэ абалгын дүнгүүдэй үндэһөөр тэрэнэй хуулиин эрхэтэй байһаниинь тогтоогдодог. Суглаа үнгэргэхын тула президиум, үгышье һаа түрүүлэгшэ ба секретарь һунгагдадаг.

Предприятиин, эмхи зургаанай, организациин ажалша коллективһээ, тусхай дунда ба дээдэ һургуулиин коллективһээ, хэдэн коллективүүдэй хамтын суглааһаа, ниитын эмхиһээ, ажаһуудаг газартахи һунгагшадай суглааһаа болон сэрэгэй частьнуудай сэрэгэй албатадһаа РСФСР-эй арадай депутадта нэгэ кандидат дэбжүүлэгдэдэг.

Суглаанууд (конференцинүүд) дээрэ, ниитын эмхинүүдэй һунгагдадаг зургаануудай пленумүүд дээрэ кандидатурануудые хизаарлалтагүйгөөр дэбжүүлхэ эрхэ нүхэсэл байгуулагдадаг. Суглаанда (конференцидэ), пленумдэ хабаадагша бүхэн депутадуудта кандидадууд тухай дурадхалнуудые оруулха, тэдэниие зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаха, дурадхагдаһан кандидатурануудые дэмжэхэ, үгышье һаа, болюулха тухай дурадхалнуудые оруулха. депутадта кандидадаар зүбшэн хэлсэхын тулада өөрынгөө кандидатурые дурадхаха эрхэтэй. Депутадта кандидадые дэбжүүлхэ тухай шиидхэбэри нэмэл гуримаар гү, али нюусаар дуугаа үгэлгөөр баталан абтадаг. Дуугаа үгэлгын гурим ба хүдэлмэриин бусад асуудалнууд суглаагаар (конференцеэр), ниитын эмхиин һунгагдамал зургаанай пленумээр тогтоогдодог.

Суглаанда (конференцидэ), пленумдэ хабаадагшадай хахадһаа ехэнхи хубиин, үгышье һаа, ниитын эмхиин һунгагдамал зургаанай пленумэй хамтын бүридэлэй олонхиин дуугаа үгэһэн байгаа һаа, кандидат дэбжүүлэгдэбэ гэжэ тоологдодог. Депутадта кандидадые дэбжүүлһэн тухай протокол бэшэгдэдэг. Баталан абтаһан шиидхэбэри тухай депутадта кандидадта хоёр үдэрһөө хойшо бэшэ болзорто мэдээсэгдэдэг.

Территориальна һунгуулиин округуудһаа һунгалтада зохихо автономито республикын, хизаарай, областиин газар дээрэ хүдэлдэг гү, али ажаһуудаг, харин национально-территориальна һунгуулиин округуудһаа һунгалтада — РСФСР-эй газар дээрэ хүдэлдэг гү, али ажаһуудаг эрхэтэд РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэдэг.

РСФСР-эй эрхэтэн арадай депутадуудай хоёрһоо олон Соведүүдэй арадай депутат нэгэн доро байжа болохогүй.

Депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгые эмхидхэжэ байһан окружной һунгуулиин комисси РСФСР-эй арадай депутадуудта дэбжүүлэгдэһэн кандидадууд тухай хүн зондо мэдээсэдэг.

Статья 33. РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абалга

Депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлһэн ажалша коллективүүдэй, ниитын эмхинүүдэй зургаануудай, тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай коллективүүдэй, ажаһуудаг газарта һунгагшадай суглаануудай, сэрэгэй частьнуудта сэрэгэй албатадай суглаануудай зууршалгаар РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадууд окружной һунгуулиин комиссида бүридхэлдэ абтадаг.

Депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абалга һунгалтын болохоһоо хоёр һара урид эхилээд дүшэн үдэр урид дүүрэдэг.

Депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абаха тухай шиидхэбэри иимэ документнүүдэй байһан ушарта абтадаг: һунгуулиин округоор депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлһэн тухай протоколнууд, мүн тэрэшэлэн һунгуулиин тус округоор һунгагдахаар зүбшөөлөө үгэһэн тухай депутадуудта кандидадуудай мэдүүлгэнүүд.

Тус Хуулиин 12-дохи статья соо тоологдоһон хүнүүд, мүн тэрэшэлэн арадай депутадуудай хоёр Соведэй депутадууд болодог хүнүүд депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэбэл, мэдүүлгэнүүд соогоо депутадуудаар һунгагдаһан ушарта ээлжэ байһан тушаалаа сүлөөлхэ тухайгаа, үгышье һаа, Соведүүдэй нэгэндэ депутадайнгаа эрхэ түлөөлэлгэнүүдые болзорһоонь урид болюулха тухай, үгышье һаа, өөрынгөө кандидатурануудые болюулха тухай заадаг.

Депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абаһан тухай һунгуулиин комисси протокол бэшээд, депутадуудта кандидадуудай мэдүүлгэнүүдтэй хамта табан үдэрэй болзорто Түбэй һунгуулиин комиссида үгэдэг.

Тус Хуулиин эрилтэнүүдые сахилгатайгаар дэбжүүлэгдэһэн депутадуудта кандидадуудые окружной һунгуулиин комисси бүридхэлдэ абадаг. Бүридхэлдэ абаха арсалта тушаа табан үдэрэй болзорто Түбэй һунгуулиин комиссида гомдол барижа болохо.

Территориальна гү, али национально-территориальна. нэгэл һунгуулиин округто депутадта кандидат һунгагдаха аргатай.

Һунгуулиин нэгэ округто бүридхэлдэ абтаһан, тэрэ тоодо анхан тоо бүридхэлдэ байһан һунгуулиин округто кандидатураяа болюулһаншье байгаа һаа, депутадта кандидат һунгуулиин ондоо округто бүридхэлдэ абтаха аргагүй.

Түбэй һунгуулиин комиссиин, тэрэшэлэн кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн һунгуулиин округой окружной гү, али участково һунгуулиин комиссинуудай бүридэлдэ депутадта кандидат байха аргагүй. Депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн, мүн заагдаһан комиссинуудай нэгэндэнь байһан хүн тэрэниие депутадта кан даар бүридхэлдэ абаһан хойшо комиссидахи уялга һаа сүлөөлэгдөө гэжэ т дохо.

Депутадуудта кандидад бүридхэлдэ абаһанай дүрбэдэхи үдэрһөө хойш шэ окружной һунгуулиин мисси депутадта кандида хэнэй фамили, нэрэ, обо рэһэн жэл, ээлдэг ту хүдэлдэг ба ажаһуудаг рыень заалгатайгаар то ридхэлдэ абаһан тухай м сэл хэблэлдэ толилдог.

Статья 34. РСФСР-эй а депутадта кандидадые жүүлхэ тухай шиидхэб болюулалга. Кандида өөрынгөө кандидатурые люулалга

РСФСР-эй арадай деп кандидадые дэбжүүлһэн ша коллектив, ниитын тусхай дунда ба дээд гуулиин коллектив, ажа газартахи һунгагшадай, частиин сэрэгэй албатад лаан һунгалтын болохоһо ямаршье сагта депутадт дидадые дэбжүүлһэн шиидхэбэрие болюулх тэй. Депутадуудта канди дые дэбжүүлхэ талаар лагдаһан гуримаар энэ лаар шиидхэбэри абта окружной һунгуулиин комиссида мэдээсэгдэ

Һунгалтын болохоһо ямаршье сагта депутадт дидат өөрынгөө кандид болюулха энээн тухай м гэтэйгээр һунгуулиин комиссида хандаха арг

Депутадта кандидад жүүлһэн тухай шиидх болюулһан ба канд өөрынгөө кандидатуры люулһан тухай окружно гуулиин комисси һун округой хүн зондо мэдэ

Статья 35. Гаража о дой орондо РСФСР-эй депутадуудта кандид дэбжүүлхэ гурим

Депутадуудта кандида бүридхэлдэ абаха б дүүрэһэнэй һүүлээр РС арадай депутадуудта к дуудай гаража ошоһон хэрбээ һунгуулиин окр доо кандидадуудай һаань, депутадуудта ш дидадуудые дэбжүүлх халтайгаар һунгуулиин ной комисси ажалша тивүүдтэ, ниитын эмх тусхай дунда ба дээдэ линуудай коллективүүд һуудаг газартахи һунг болон сэрэгэй частн сэрэгэй албатадай сугл та хандадаг. Һунгалтын һоо урид һара хүрэх та депутадуудта кандид гаража ошоһон ушарт лиин тус округһоо де дые һунгалга хамтын һ нуудай һүүлээр хоёр болзорто үнгэргэгдэ

Тус хууляар тогтоогд римаар гаража оше орондо депутадуудта дууд дэбжүүлэгдэдэг.

Статья 36. Һунгуули летень.

Депутадта кандидат фамили, нэрэ, обог тушаал, хүдэлдэг ба даг газарыень заалгат ридхэлдэ абтаһан РС арадай депутадуудта дууд алфавидай гурим летень соо оруулагдаһ гуулиин округой хүн лэн дээрэ һунгуулии теньнүүд хэблэгдэдэг.

VII. РСФСР-эй арадай депутаду кандидадуудай ажал ябуул лаб, хангалга

Статья 37. РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудай һунгалтын урдахи кампанида хабаадаха эрхэ

Дэбжүүлэгдэһэн сагһаа хойшо РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадууд һунгалтын урдахи кампанида адли тэгшэ эрхэтэйгээр хабаададаг.

Арадай депутадуудта кандидадууд һунгалтын урдахи ба ондоо суглаанууд, зүблөөнүүд, заседанинууд дээрэ, хэблэлээр, телевиденеэр ба радиогоор үгэ хэлэхэ эрхэтэй.

Гүрэнэй ба ниитын зургаанууд, предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай хүтэлбэрилэгшэд, хүн зоной ниитын өөрын ябуулгата зургаанууд һунгагшадтай болон ниитын эмхинүүдэй гэшүүдтэй уулзалгануудые эмхидхэхэдэнь, шухала хэрэгтэй тайлбаринуудые, мэдээсэлэй материалнуудые абахадань, РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудта туһалха уялгатай.

Статья 38. РСФСР-эй арадай депутадта кандидадай һунгалтын урдахи программа

РСФСР-эй арадай депутадта кандидат ерээдүйнгөө ажал ябуулгын программатайгаар үгэ хэлэдэг. СССР-эй болон РСФСР-эй гүрэнэй ба ниитын байгуулалтын конституционно үндэһэ һууриие хүсөөр хубилгалгада шэглүүлэгдэһэн, дай идхаһан, расануудай, нацинууд хоорондо ба шажанай хёмороо үүдхэхые, хүнэй эрхэ сүлөө эбдэхые уряалһан зүйлнүүд депутадта кандидадай программа соо байха ёһогүй.

Статья 39. РСФСР-эй арадай депутадта кандидадай этигэмжэтэ нюурнууд

РСФСР-эй арадай депутадта кандидат таба хүрэтэр этигэмжэтэ нюурнуудтай байха аргатай. Тэдэнь һунгуулиин кампани үнгэргэхэдэнь туһалдаг, тэрэниие депутадаар һунгахыень агитаци ябуулдаг, мүн гүрэнэй ба ниитын зургаануудай. һунгагшадтай харилсаа бэелүүлхэдэнь, мүн тэрэшэлэн һунгуулиин комиссинуудта аша туһые харадаг.

Депутадта кандидат жэтэ нюурнуудые үзэмжөөр тодорхойл гуулиин окружной к бүридхэлдэ абахын тул тухай мэдээсэдэг. Э нюурнуудые бүридхэлд най һүүлээр һунгуул си тэдэнэртэ үнэмшэ үгэдэг. Депутадта кан шаалта нюурнуудай нуудай түлөө харюу һунгалтын урда ямар та этигэмжэтэ нюурну гэхэ эрхэтэй.

Этигэмжэтэ нюур һунгуулиин комиссину гэндэншье байха ёһо

Бүридхэлдэ абтаһа лээр депутадта канди гэмжэтэ нюурнууд урдахи суглаануудые хэ үедэ арадай депу дидадай гүйлтаар үй гү. али албанай уя гүйсэдхэлгэһөө һунга гэлгэдэ хубаарилагда гэнһөө ажалладаг га дундуур салин аб сүлөөлэгдэдэг.

Статья 40. Һунгалт агитаци

Депутадуудта канд дэбжүүлһэн ажалша вүүдтэ, ниитын эмхи хай дунда ба дээдэ нуудай коллективүүд һуудаг газартахи һун сэрэгэй частьнуудта албатадта өөһэдынгө дадуудай түлөө агита гүйгөөр хэхэ эрхэ

Суглаануудые боло нүүдые үнгэргэхын ту рэгдэһэн байрануу рэшэлэн һунгалтын у таци ябуулхын тула дэ мэдээсэл тараад нүүд ажалша колле ниитын эмхинүүдтэ, да ба дээдэ һург коллективүүдтэ, ажа зартахи һунгагшадт частьнуудтахи сэрэгэ та үгтэдэг.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

…удта кандидадуудай …, ажалай ба өөрынь …нарые сүлөөтэйгөөр …лаанһ зүбшэн хэлсэ… боломжо, мүн тэрэ… …лаануудта, хэөлэлдэ, …зэр ба радиогоор де… кандидадай түлөө аги… … гү, али буруушааха …СР-эй эрхэтэдтэ. ажал… …ктивүүдтэ ниитын эм… тусхай дунда ба дээ… …улинуудай коллекти… …б хангагдадаг.

…ууд дээрэ, мүн һун… …таарүу зохид ондоо… …эр РСФСР-эй арадай …дта кандидадууд һун… …аа уулзалгануудые …г. Арадай депутадуу… …ао Советдэй гү, али президиумтэй хамта … комисси һунгагша… …ануудые үнгэргэдэг. …ууд болон уулзалга… …гэрэгэхэ саг ба газар …агшадта хоёр үдэр… …о бэшэ болзорто мэ… …эг.

…ын үдэр агитаци хэжэ

…41. һунгалтын урдахи …абуулгануудта хабаа… … РСФСР-эй арадай … кандидадые үйлэд… …, али албанай уялга… сүлөөлэлгэ

Буридхэлдэ абтаһанай һүүлээр һунгагшадтай уулзаха, һунгалтын урдахи суглаанууд, митингнүүд дээрэ, телевиденеэр ба радиогоор үгэ хэлэхэ үедөө РСФСР-эй арадай депутадта кандидат һунгалта үнгэргэлгэдэ хубаарилагдаһан мүнгэнһөө дундуур салин хүлһэеэ абалгатайгаар үйлэдбэриин ба албанай уялгануудые гүйсэдхэлгэһөө сүлөөлэгдэдэг.

Статья 42. РСФСР-эй арадай депутадта кандидадай түлөөһэгүйгөөр ябаха эрхэ

Буридхэлдэ абтаһанай һүүлээр РСФСР-эй арадай депутадта кандидат һунгуулиин округ соогоо бүхы түхэлэй пассажирска транспортаар (таксиһаа бэшэ) түлөөһэгүйгөөр ябаха эрхэтэй. һунгуулиин округой газаа талада ажаһуудаг депутадта кандидат һунгуулиин округто ерэхын ба ажаһуудаг газартаа бусахын тулада иимэ эрхэнүүдые мүн лэ хэрэглэдэг.

Статья 43. РСФСР-эй арадай депутадта кандидадай ойроо хүртэшэгүй байлга

РСФСР-эй арадай депутадта кандидат Түбэй һунгуулиин комиссиин зүбшөөлгүйгөөр уголовно харюусалгада хабаадуулагдаха, барижа хаагдаха гү, али захиргаанай гуримаар зэмэ тохогдохо ёһогүй.

…. Дуугаа үгэлгын ба һунгалтын …нгүүдые согсолхо гурим

…44. Дуугаа үгэхэ саг …о. …эй арадай депута… …һунгалтын болохо үдэр …саар 7 сагһаа 20 час һунгагшад дуугаа үгэ… …галтын үнгэргэгдэхэ …ор тухай һунгалтын …о урид арбан хоног… …йтуулангүй һунгуулиин … комисси һунгагшад… …адаг.

…зэн хэрэгэй гарабал, …эрхэ байдалые хараа… …, Түбэй һунгуулиин …эй зүбшэн хэлсээд, …н окружной комис… …а үгэхэ сагые хубил… …атай.

…тын болохо үдэр та… …а ябаһан суднанууд …рэгэй частьнуудта, по… …кцинуудта, холын ба бэрхэтэй газар нюта… …айгуулагдаһан һунгуу… …тогуудта хэрбээ спи… …улагдаһан бүхы һун-

гагшадай дуугаа үгөөд байгаа һаань, һунгуулиин участково комисси дуугаа үгэлгые ямаршье сагта дүүрэһэндэ тоолоод, соносхожо шадаха.

Онсо ушарай тохёолдоходо, РСФСР-эй Верховно Советһээ гү, али тэрэнэй Президиумһээ, мүн депутадта кандидадуудһаа зүбшөөл абажа, холын ба ошохонь бэрхэтэй газар нютагуудта дуугаа үгэлгэ болзорһоо урид үнгэргэгдэжэ болохо, зүгөөр ниитэ һунгалтын болохоһоо урид долоон хоногһоо эртэ болохогүй.

Статья 45. Дуугаа үгэлгые эмхидхэлгэ

Нюусаар дуугаа үгэхын тула кабинануудай гү, али таһалгануудай гүйсэд хүрэмөөр түхеэрэгдэһэн, һунгуулиин бюллетеньнүүдые үгэхэ газарай тодорхойлогдоһон, һунгуулиин хайрсагуудай табигдаһан тусхай байра соо һунгалта үнгэргэгдэдэг. һунгагшадай нюусаар дуугаа үгэхын тула кабинанууд гү, али таһалганууд соогуур гаража ошохоор һунгуулиин хайрсагууд табигдадаг.

Дуугаа үгэлгые эмхидхэхэ, һунгагшадай дура хүсэлэнгөө нюусаар мэдүүлгые хангаха, байрануудые түхеэрхэ, тэдэн соо зохихо гурим сахиха талаар һунгуулиин участково комисси харюусалгатай.

һунгалтын үдэр дуугаа үгэлгын эхилхын урда тээ комиссиин бүхы гэшүүдэй байхада, һунгуулиин участково комиссиин түрүүлэгшэ һунгуулиин хайрсагуудые шалгадаг, ласададаг гү, али тамгалдаг.

һунгагша бүхэн өөрөө дуугаа үгэдэг. ондоо хүнүүдэй түлөө дуу үгэхэ эрхэгүй. Паспорт гү, али өөрынгөө ямар нэгэн үнэмшэлгэ харуулхада, һунгуулиин участогай һунгагшадай списогэй ёһоор, һунгуулиин бюллетеньнүүдые һунгуулиин комисси үгэдэг. һунгагшадай списог соо һунгуулиин бюллетеньнүүдэй үгтэһэн тухай тэмдэг табигдадаг.

Зарим һунгагшадай үбшэлһэнэй гү, али бусад шалтагаанаар дуугаа үгэлгын байра руу ерэхэ аргагүй байбалнь, һунгуулиин участково комисси тэдэ һунгагшадай байһан газарта дуугаа үгэлгыень эмхидхэхыень комиссингаа зарим гэшүүдтэ даалгадаг.

Статья 46. Дуугаа үгэлгые үнгэргэлгэ

Нюусаар дуугаа үгэлгын кабина гү, али таһалга руу һунгагша орожо, һунгуулиин бюллетеньнүүдтэ тэмдэг табидаг. Бюллетеньдэ тэмдэг табиха үедэнь, һунгагшаһаа бэшэ ямаршье ондоо хүн хажуудань байха эрхэгүй. Бюллетень дээрэ тэмдэг табижа шадахагүй хүн өөрынгөө үзэмжөөр ондоо хүниие кабина гү, али таһалга руугаа уриха эрхэтэй.

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтада дуугаа үгэгшэ буруушаажа дуугаа үгэһэн кандидадуудай фамилинуудые бюллетень соо зурадаг.

Тэмдэг хэгдэһэн бюллетеньнүүдые дуугаа үгэгшэ һунгуулиин хайрсаг руу табидаг.

Статья 47. һунгуулиин участогто дуугаа үгэлгые тоололго

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтын үедэ һунгуулиин участогто дуугаа үгэлгые депутадта кандидат бүхэндэ ами амяарнь тоолон гаргадаг.

һунгагшадай һунгуулиин участково комиссида үгэһэн һунгуулиин хайрсагууд дуугаа үгэлгын дүүрэһэн тухай комиссиин түрүүлэгшын соносхоһоной һүүлээр һунгуулиин участково комисси тэдэниие нээнэ. Дуугаа үгэлгын дүүрээгүй байтар һунгуулиин хайрсагудые нээхэнь хорюултай. һунгуулиин хайрсагуудые нээхын урда тээ хэрэглэгдэнгүй үлэһэн бүхы бюллетеньнүүдые һунгуулиин участково комисси тооложо, хураан абана.

һунгуулиин участково комисси һунгагшадай списогээр участогай һунгагшадай ниитэ тоо, мүн бюллетень абаһан һунгагшадай тоо тодорхойлдог. һунгуулиин хайрсагууд соо байһан бюллетеньнүүдэй үндэһөөр һунгуулиин округто (һунгуулиин тус участогай оршомдо): дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан һунгагшадай ниитэ тооё; депутадта кандидат бүхэнэй түлөө дэмжэжэ дуугаа үгэгшэдэй, буруушаажа дуугаа үгэгшэдэй, тооё; үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоһон бюллетеньнүүдэй тооё комисси элирүүлэн тодоруулдаг. Бюллетень дээрэ һунгагшадай нэмэжэ оруулһан фамилинуудаар дуугаа үгэлгэ тоологдодоггүй.

Хараалагдаагүй түхэлтэй һунгуулиин бюллетеньнүүд, мүн дуугаа үгэлгын үедэ нэгэнһээ дээшэ кандидадые үлөөһэн бюллетеньнүүд үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдодог. һунгуулиин бюллетениин үнэнтэ байһанда һэжэг түрэбэл, һунгуулиин участково комиссиин дуугаа үгэлгөөр энэ асуудал шиидхэгдэдэг.

Дуугаа үгэлгын дүнгүүд һунгуулиин участково комиссиин заседани дээрэ хаража үзэгдөөд, һунгуулиин округто буридхэгдэжэ байгаа протоколдо оруулагдадаг. Комиссиин түрүүлэгшын, түрүүлэгшын орлогшын, секретариин ба гэшүүдэй протоколдо гараа табихадань, Түбэй һунгуулиин комиссиин тогтооһон гуримаар тэрэ һунгуулиин зохихо окружной комиссида эльгээгдэдэг.

Статья 48. һунгалтын дүнгүүдые тодорхойлолго

һунгуулиин участково комиссинуудай протоколнуудай үндэһөөр: округой һунгагшадай ниитэ тооё; һунгуулиин бюллетеньнүүдые абаһан һунгагшадай тооё; дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан һунгагшадай тооё; депутадта кандидат бүхэнэй түлөө дэмжэжэ дуугаа үгэгшэдэй тооё ба арсажа дуугаа үгэгшэдэй тооё; үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоһон бюллетеньнүүдэй тооё һунгуулиин окружной комисси элирүүлэн тодорхойлдог.

Дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан һунгагшадай хахадһаа олонхиин дуу абаһан РСФСР-эй арадай депутадта кандидат һунгагдаһанда тоологдодог.

һунгалтын үедэ гү, али үгтэһэн дуунуудые тоололгын үедэ тус Хуулиин хазагайруулагдабал, һунгуулиин окружной комисси һунгалтые үнэнтэ бэшэ гэжэ мэдэрхэ эрхэтэй.

Хэрбээ һунгагшадай списогто оруулагдаһан хахадһаа үсөөниинь хабаадабал, депутадта кандидадай гаража ошоһонтой дашарамдуулан, мүн округто нэгэ кандидадай буридхэлдэ абтаһан байбал, һунгалта болоогүй гэжэ тоологдодог.

һунгуулиин округ дотор һунгалтын дүнгүүд һунгуулиин окружной комиссиин заседани дээрэ тодорхойлогдоод, протоколдо оруулагдадаг. Комиссиин түрүүлэгшэ, түрүүлэгшын орлогшо, секретарь болон гэшүүд протоколдо гараа табяад, Түбэй һунгуулиин комиссида тэрэнэй тогтооһон гуримай ёһоор эльгээдэг.

һунгуулиин округ дотор үнгэргэгдэһэн дүнгүүд тухай мэдээсэл Түбэй һунгуулиин комиссиин тогтооһон болзорто һунгуулиин окружной комиссяар хэблэлдэ толилогдодог. һунгагшадай списогүүдтэ оруулагдаһан эрхэтэдэй ниитэ тоо; кандидат бүхэнэй түлөө дуугаа үгэлгын тоо; буруушаажа дуугаа үгэлгын тоо; үнэнтэ бэшэ бюллетеньнүүдэй тоо; һунгагдаһан депутадай фамили, нэрэ, обог, эзэлжэ байдаг тушаал (хэдэг ажал), партида хабаатай байлга, хүдэлдэг ба ажаһуудаг газар мэдээсэл соо заагдадаг.

IX. РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтын дүнгүүдые согсолхо, толилхо гурим

Статья 49. РСФСР-эй арадай депутадуудые буридхэлдэ абалга.

РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ комисси тэрээндэ һунгуулиин окружной комиссинуудһаа ороһон протоколнуудай үндэһөөр һунгагдаһан РСФСР-эй арадай депутадуудые буридхэлдэ абадаг.

һунгалтын үедэ гү, али үгтэһэн дуунуудые тоололгын, һунгалтын дүнгүүдые тодорхойлолгын үедэ тус Хуули хазагайруулагдаһан байбал, Түбэй һунгуулиин комисси һунгалтые үнэнтэ бэшэ гэжэ тоолоод, РСФСР-эй арадай депутадые буридхэлдэ абахаһаа арсаха аргатай.

Статья 50. РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалтын дүнгүүдые толилолго.

Бүхыдөө республика дотор үнгэргэгдэһэн һунгалтын дүнгүүд тухай мэдээсэлые, һунгагдаһан РСФСР-эй арадай депутадуудай списогые ниитэ һунгалтын һүүлээр арбан хоногһоо оройтуулангүй алфавитдайнь гуримаар фамили, нэрэ, обог, эзэлжэ байдаг тушаал (хэдэг ажал), партида хабаатай байлга, депутадай хүдэлдэг ба ажаһуудаг газар, тэрэнэй депутадаар һунгагдаһан һунгуулиин округ Түбэй һунгуулиин комисси хэблэлдэ толилно.

Статья 51. РСФСР-эй арадай депутадай үнэмшэлгэ ба энгэртээ зүүдэг тэмдэг

РСФСР-эй арадай депутадуудай списогэй хэблэлдэ толилогдоһоной, тэдэнэй Түбэй һунгуулиин комиссида буридхэлдэ абтаһанай удаа һунгуулиин окружной комисси һунгагдаһан депутат бүхэндэ тэрэнэй һунгагдаһан тухай үнэмшэлгэ барюулдаг.

һунгагдаһан депутадуудай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдэй РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ баталагдаһанай удаа депутадаар һунгагдаһан тухай үнэмшэлгэнүүдынь РСФСР-эй арадай депутадай үнэмшэлгөөр һэлгэгдэнэ. Гадна энгэртээ зүүдэг «РСФСР-эй арадай депутат» гэһэн тэмдэг депутадта үгтэдэг.

РСФСР-эй арадай депутадай гэдэргэнь дуудагдахада гү, али РСФСР-эй арадай депутат байһан хүниие гэмнэһэн сүүдэй шиидхэбэриин хуулита хүсэндөө ороһонтой дашарамдуулан, депутадай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдэй сагһаа урид болюулагдахада, РСФСР-эй арадай депутадай үнэмшэлгэ ба энгэртээ зүүдэг тэмдэг РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумдэ бусаагдаха ёһотой.

X. Дахин дуугаа үгэлгэ, дахинаа һунгалта үнгэргэлгэ ба гаража ошоһон депутадуудай орондо РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгалга

Статья 52. Дахин дуугаа үгэлгэ

Хэрбээ һунгуулиин округһоо һунгагдахаар зүбшөөлөө үгэһэн РСФСР-эй арадай депутадта хоёрһоо үлүү кандидадуудай нэгэнэйньшье һунгагдаагүй байбал, һунгуулиин окружной комисси эгээл олон дуугаа үгэлгые абаһан депутадта хоёр кандидат тушаа округ дотор дахин дуугаа үгэлгые үнгэргэхэ тухай шиидхэбэри абадаг. Иимэ шиидхэбэри тухайгаа окружной комисси Түбэй һунгуулиин комиссида мэдээсэдэг, округой һунгагшадта дуулгагдадаг. Тус Хуулиин эрилтэнүүдые сахилгатайгаар һунгуулиин округто дахин дуугаа үгэлгэ хоёр долоон хоногһоо оройтуулангүй үнгэргэгдэдэг. Дахинаа үгэлгые үнгэргэлгэ тухай мэдээсэл хэблэгдэдэг.

Статья 53. Дахин һунгалга үнгэргэлгэ.

Хэрбээ һунгуулиин округһоо һунгагдахаар зүбшөөлөө үгэһэн РСФСР-эй арадай депутадта кандидадуудай хоёрһоо олон бэшэ байгаад, тэдэнэй алинайньшье һунгагдаагүй гү, али һунгуулиин округһоо үнгэргэгдэһэн һунгалтын болоогүй гү, али үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоо һаань, тэрэшэлэн дахинаа дуугаа үгэлгын һунгагдаһан депутадые тодорхойлжо шадаагүй һаань, Түбэй һунгуулиин комисси һунгуулиин округто дахин һунгалта үнгэргэхыень һунгуулиин окружной комиссида даалгадаг. Тиихэдээ тэрэ шэнээр буридүүлэгдэһэн һунгуулиин окружной ба участково комиссинуудаар һунгалта үнгэргэхэ тухай шиидхэбэри абажа шадаха. һунгуулиин тэдэл участогуудта ниитэ һунгалта үнгэргэхын тулада табигдаһан һунгагшадай списогүүдээр дуугаа үгэлгэ үнгэргэгдэдэг.

һунгуулиин комиссинуудые байгуулга, депутадта кандидадуудые дэбжүүлгэ ба буридхэлдэ абалга, бусад хэмжээ ябуулганууд тус Хуулиин тогтооһон гуримуудаар эмхидхэгдэдэг. Дахин һунгалта үнгэргэлгэ тухай мэдээсэл хэблэлдэ толилогдодог.

Дахин һунгалта үнгэргэгдэхэ болобол, һунгуулиин энэл округто ниитэ һунгалтын үедэ хэрэгтэй дуу үгэлгые абажа шадаагүй РСФСР-эй эрхэтэд арадай депутадта кандидат болохо зүбшөөл үгэхэ ёһогүй.

Ниитэ һунгалтын болоһоной удаа хоёр һараһаа оройтуулангүй дахин һунгалта үнгэргэгдэдэг.

Статья 54. Гаража ошоһон депутадуудай орондо РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэлгэ.

Хэрбээ РСФСР-эй зарим арадай депутадуудай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдые РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын үнэнтэ бэшэ гэжэ тоолоболнь, мүн депутадай ондоо тээшээ гаража ошоо һаань, бусад шалтагаануудаар депутадай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдэй болзорһоо урид болюулагдабалнь, һунгуулиин тус округуудта депутадай гаража ошоһон сагһаа хойшо гурбан һарын болзор соо һунгалта шэнээр үнгэргэгдэдэг. Тэрэнэй үнгэргэгдэтэр хоёр һараһаа орой бэшэ сагай үлөөд байхада, Түбэй һунгуулиин комисси һунгалта зарладаг, тус Хуулиин эрилтэнүүдые сахилгатайгаар тэрэниие үнгэргэдэг. Тиихэдэ һунгуулиин окружной комисси 50 хоногой урда тээ, участково комиссинууд һунгалтын үнгэргэгдэхэһөө нэгэ һара урда тээ байгуулагдадаг, депутадта кандидадуудые буридхэлдэ абалга һунгалта болотор һара урид дүүрэдэг.

Хэрбээ РСФСР-эй арадай депутадуудай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдэй дүүрэхэ болзор хүрэтэр жэлһээ бага сагай үлөөд байхада, РСФСР-эй арадай депутадай ондоо тээшээ ошоо һаань, тэрэнэй орондо РСФСР-эй арадай шэнэ депутадуудые һунгаха һунгалта үнгэргэгдэдэггүй.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ В. ВОРОТНИКОВ.
РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва, Кремль.
1989 оной октябриин 27.

АРАД БҮХЭНЭЙ ХЭЛЭН ҺАЙХАН ЛЭ

…нюдэ сидама ужам … Совет ороной дэ… …дээрэ зуу гаран ян… …н үндэһэ яһатан хэ… …турша зэм зэмээ …түшэлэн, үгэеэ сай… …талаар ядамаггүй ам… …уужа, энэ хүрэхэ ерэ… …тэй. Ород үгсаатанай …дэлисэтэй, үгэ хүүрээр …н хэлэн арадуудай …о үзээ сайлаорсолгын …бээ багажа болоожо байха юм. Гэбэшье энэ [illegible] бага бэ… …дыдажа, ородуудһаа …ара, ехэ арадуудай түг… …лээ мартаха ябадал жэлнүүдтэ үзэгдэдэг юм. Иланга залуу …рэлхи хэлээ мэдэхэгүй …он байгаа. Оро…ым… …олониитэ, эрдэмтэд, …солшод, арад бүхэнэй …тан иимэ байдалые … дээрэ тооложо, һа…обожо дохёолһон бай…лэрнь газар бүри хэмжээнүүд абтажа юм. Манай Буряад …е һургуули бүхэндэ буряад хэлэ заалган …жэ захалһан байгаа …энэбди. Тэрэ гэһээр …л үнгэрбэ. Үнгэрһэн соо хэр зэргэ үрэ дүн …ба хаб? Хяагтын райо… …ургуулинуудые жэшээ хаража үзэхэдэ, иимэ …ой һургуулинууд соо… …айн, Баян-Булагай, Эн…, Мөөрөөшын, Ехэ-Ну… …ургуулинуудта национальна һургуулинуудай программаар һуралсал ябуулагдадаг. Бусад һургуулинуудта класс бүхэндэ долоон хоногто буряад хэлэнэй, литературын хэдэн хэшээлнүүд үнгэргэгдэжэ байдаг.

Хяагта хотын Сүхэ-Баатарай нэрэмжэтэ интернат һургуулида һуралсалай мүнөө жэлдэ буряад хэлэ, литература Ольга Доржиевна Чагдурова заажа байнхай. 5-дахи класста түрэлхи литературын нэгэ хэшээл иимээр үнгэрбэ. Урдахи хэшээлдэ багша «Сэсэн хүүхэн» гэжэ онтохонтой үхибүүдые танилсуулһан байгаа. Гэртээ хүн бүхэн онтохо уншаад ерэхэ гэһэн даабари абаа һэн. Тиимэһээ гэрэй даабариин дүүргэлтэ шалгагдаба. Алёша Раднатаров түрүүлэн хөөрэжэ эхилбэ. Удаань Серёжа Доржитаров, Баяр Цыденов, үшөө хэдэн һурагша онтохоной удха хөөрэбэ. Тэдэниие шагнахадаа, түрэлхи хэлээ муугаар мэдэдэг байна гэһэн ажаглалта гансата хэмээр һэн. «Художнигто задани үгэхэ гээ», «...потом суугаад, гэртээ ябаа», «нэг ямаа барнаад...», «би чамда үшөө нэгэ даабари үгэхэб» гэхэ мэтээр һурагшад хөөрэнэ.

Дээрэ дурсагдагша багшаһаа гадна 6-дахи классай үхибүүдэй хүмүүжүүлэгшэ Ханда Базаровна Гонгорова буряад хэлэнэй, литературын хэшээлнүүдые долоон хоног соо дүрбэ дахин үнгэргэдэг байна.

— Нёдондо багшын дутаадахада, зааха зүбшөөлөө үгөө һэм. Сэхыень хэлэхэдэ, буряадаар зааха балайшье дуратай байгаагүйб. Юундэб гэхэдэ; эндэмнай барагсаан буряад үхибүүд һурадаг аад, түрэлхи хэлээ бултадаа шахуу мэдэхэгүй. Бүри тобшолбол, зарим үхибүүд яһала һайнаар хэлээ мэдэхэ аад, хөөрэлдэхэеэ эшэдэг. Буряадаараа ярилдаһан нүхэдөө баһадаг, наадалдаг дээрэһээ иимэ юумэн үзэгдэжэ ха юм. Тиихэдэ литературна хэлээр хэлэхэ, уншахада, манай һурагшад олон үгэнүүдые ойлгодоггүй. Нютаг хэлэмнай ондоошог гүб даа. Тэмээ оросоор ойлгуулжа үгэхэ сагшье гарадаг,— гэжэ Ханда Базаровна мэдүүлээ һэн.

Хяагтын 2-дохи дунда һургуулиин буряад хэлэнэй, литературын багша Мария Ананьевна Мадасова хөөрэнэ:

— Түрэлхи хэлэ зааха багшанар дутална. Би нигэ [illegible] һаһонайнгаа амаралтада гарахамни. Эхин буряад классуудта Мария Дондоковна Сандаанова Валентина Дагбаевна Юмтарова хоёр заадаг юм. Бултанаймнай бэрхэшээлнүүд адли даа. Буряад хэлэн дээрэ уншаха номууд дуталдадаг. Үхибүүднай түрэл хэлээ мууса мэдэнэ. Эндэ буряад хэлээ мэдэхэгүй гэртэхид бага бэшэ сомотой бшуу. Зүгөөр тэдэниие сомолхэ хэрэггүй. Мэдэжэ үе сагта сөдөө болоһон зон гүб даа. Онтохо, таабари гэхэ мэтые гэртэхинһээ асуугаад ерэхэт гэжэ үхибүүдтээ даабари үгэхэдэмнай, нэгыешье асардаггүй.

Энэ һургуулида буряад хэлэнэй кабинет мүнөө болотороо түхеэрэгдээдүй байһаар.

Тиихэдэ Хяагтын 4-дэхи дунда һургуулида буряад хэлэнэй кабинет һая түхеэрэгдэжэ байнхай. «Буряад орон», «Табан хушуун адуу мал», «Манай Эхэ орон — Советскэ Союз», «Буряадай уран зохёолшод» гэһэн ханын планшедүүд бэлдэгдэнхэй. Түрэлхи хэлэнэй, литературын багша Цырен-Дари Дашинимаевна Цырендоржиевагай яралгүй хөөрөөнһөө хүдэлмэридэнь дутагдалнууд олон гэжэ ойлгогдоо һэн. Зүгөөр эндэ багша ямаршье зэмэгүй. Зохёолнууд дуталдаһаар, директорэй, завучай зүгһөө буряад хэлэ заалгада анхарал багаар хандуулагдана.

Алтайн дунда һургуулида имагтал буряад үхибүүд һурадаг юм. Түрэлхи хэлээ хүбүүд, басагад булта һайнаар мэдэдэг. Зүгөөр эндэ өөрсэ бэрхэшээлнүүд ушардаг.

— Илангаяа сагсшууунай ород хэлэ мууханаар мэдэдэг. һургуулидаа, газаа, гэртээшье гансал буряадаар хөөрэлдэнэ ха юм дээ. Нютагтамнай баран буряадууд юм. Хоёр-нэгэн ород айл биишье һаа, тэдэншье буряадаар хөөрэлдэдэг болошонхой. Тиимэһээ ород хэлэндэ онсо анхарнабди,— гэжэ түрэлхи хэлээ заадаг Хандама Лубсановна Юмова хөөрэнэ.

Баян-Булагай найман жэлэй, Энхэ-Талын дунда һургуулинуудта мүн лэ барагсаан буряад үхибүүд һурадаг байна.

Найман жэлэй һургуулиин 1971 ондо нээгдэһэнһээ хойшо эндэ Ф. Х. Манжиханов буряад хэлэ, литература үхибүүдтэ заана. Багшалхы баян дүршэлтэй энэ багша залууһаа шүлэгүүдые бэшэдэг юм.

Энхэ-Талын һургуулида түрэлхи хэлэ заадаг багша-методист С. С. Бальжинимаева аха классуудай һурагшадтай хартаабха хуряалгада гараһан байжа, һургуулиин директор Д.-Д. Н. Жигжитовэй хөөрөө шагнабаб:

— Энэ багшаһаа гадна үшөө Баярма Догсоновна Гарматарова түрэлхи хэлэ заадаг юм. Энэмнай залуу багша. Эдэ нүхэднай бүтээмжэтэй һайнаар хүдэлнэ гэхэ байнаб. Хэшээлнүүдэ һонирхол татамаар ябуулхынгаа хажуугаар классһаа гадуур ехэ хүдэлмэри үнгэргэдэг гээшэ. Жэшээ дурдая. Хоца Намсараевай түрэһөөр зуун жэлэй ойдо зорюулагдаһан литературна һайндэр үнгэргэгшэ хабар мартын арбанда болоо һэн. Тэрээндэ районоймнай буряад табан һургуулиһаа түлөөлэгшэд хабаадаа. Түрүүшын һуурида гараһан манай һургуулиинхид удаань апрель соо Сэлэнгын райондо үнгэргэгдэһэн хэдэн районуудай хабаадалгатай һайндэртэ байлсаа. Тэндэ эрхимлэһэнэйнгээ түлөө Хоца Намсараевай таанто Эдэрмэгтэ болоһон үргэн ехэ һайндэртэ хабаадаа. Тэдэ һууха ябаха автобусой олдоогүйһөө, хоёр багшанар оройдоол гурбан үхибүүдые абажа ошоо һэн. Манай «Дружба» колхозой хүтэлбэрилэгшэдшье, районой эрдэм һуралсалай таһагаархидшье эндэ зэмэтэй ха.

һургуулида ород хэлэ, литература заадаг Надежда Ивановна Цыбикова удаань нигэжэ нэмэбэ:

— Би багшанарай институдай бүрфак дүүргээ хүм. Тиимэһээ буряад хэлэ зааха талаар байдалые яһала мэдэхэб. Эндэмнай түрэлхи хэлэн һайнаар заагдадаг гэхэ байнаб. Үхибүүднай түрэлхи хэлээ хэр һайнаар мэдэхэ болохоб гэһэн асуудал ганса багшанарһаа дулдыдахаа бэшэ. Эндэ булта хамһаха ёһотойбди. Буряад драмын театрай артистнууд манай райниие мартанхай. Искусствын һургуули эндэ нээхэ гэхэдэ, мэргэжэлтэд дуталдана. Буряад дуу, хүгжэмэй [illegible] нооонууд, грампластинканууд бэлээр олдохогүй байна. [illegible] хорин наймандаа буряад һургуулинуудай багшанарай семинар болоо һэн. Тэндэ суглараһан багшанар районойнгоо газетые буряад хэлэн дээрэ оршуулаад гаргадаг болохо байгаа гэһэн дурадхал оруулаа һэн. Гадна районно радиоузелай буряадаар литературна дамжуулгануудые хэжэ байгаа һаань, һайн һэн гэжэ мэдүүлээ.

Сэсэг Сосоровна «Эдиршүүд» гэжэ литературна кружок эмхидхэжэ ябуулдаг. Тэндэ үхибүүд олоороо дуратайгаар хабаадахадаа, буряад хэлээ, уран зохёол, арадайнгаа түүхэ гүнзэгыгөөр шудалхые оролдодог байна.

Райгүйсэдкомой арадай эрдэм һуралсалай таһагые даагшын уялгануудые дүүргэжэ байһан Галина Надмитовна Хусаева хэлэнэ:

— Буряад хэлэн, литература үшөө хэдэн ород һургуулинуудта үзэгдэдэг юм. Гэхэ зуура һуралсалай шанар һаһанда хүрэнэгүй. Иигээд байхада, багшаһаа гадна буряад хүн бүхэнэй түрэлхи хэлээ һэргээн хүгжөөлгэдэ хабаадалсаһанһаа ехэ юумэн дүлдыдаха ушартай.

Үндэһэ яһатанай хоорондохи онсо шухаг илгабари гэбэл, хэлэн болоно гээшэ. Ярилдаха өөрын үгэ хүүргүй зон амяараа яһатан боложо илгарха ямаршье аргагүй.

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

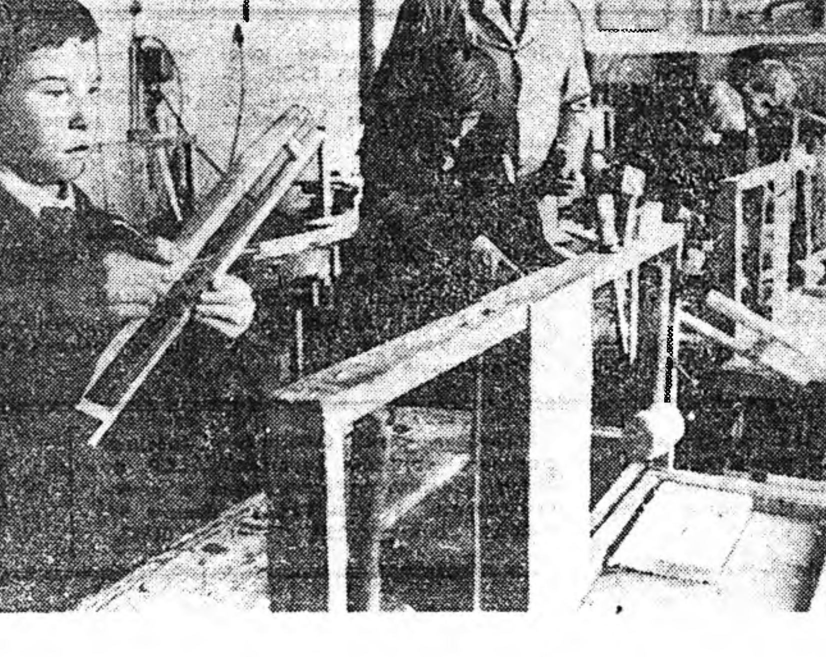

Мухар-Шэбэрэй районой Никольскын дунда һургуулида 400 гаран һурагшад ба 50 багшанар, хүмүүжүүлэгшэнэр хүдэлнэ.
Зунай сагай ерэхэдэ, һурагшадһаа бүридэһэн бригаданууд ноохо хайшалалгада, фермэдэ үнеэ һаадаг юм. Зарим һурагшад һургуулиин дэргэдэхи огородто хүдэлдэг.
Үхибүүд үнинэй дүй дүршэлтэй болоһон ажалай хэшээлэй багша Тимофей Дементьевич Варфоломеевые ехэ хүндэлдэг гээшэ.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Т. Д. Варфоломеев ээлжээтэ хэшээлдээ.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ТАСС · АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ОКТЯБРИИН ОЙН БАЯРЫЕ ДЭЛХЭЙН ОЛОНИИТЭ ҺАЙНДЭРЛЭБЭ

ПРАГА. Агуухэ Октябриин социалис революциин 72-дохи жэлэй ойдо зорюулагдажа, Чехословакиин ниислэл хотын ажалшадай баярай суглаан эндэхи Соёлой ордон соо болобо. КПЧ-гэй ЦК-гай Генеральна секретарь М. Якеш, ЧССР-эй президент Г. Гусак, ЧССР-эй правительствын Түрүүлэгшэ Л. Адамец, партии болон гүрэнэй бусад хүтэлбэрилэгшэд тэрээндэ хабаадаһан байгаа.

КПЧ-гэй ЦК-гай Президиумэй гэшүүн, ЦК-гай секретарь И. Кнотек сугларагшадай урда үгэ хэлэбэ. Агуухэ Октябриин социалис революци хадаа XX зуун жэлэй дэлхэй дээрэхи түүхэтэ үйлэ хэрэгэй шухала шата болоно. Агуухэ Октябриин илалта чехүүд болон словагуудай ниитэ нэгэн гүрэниие байгуулхын тула шухала эрхэ байдал байгуулаа, имагтал социализмда хабаатай үнэтэ шухаг баялигуудай үндэһэ һуури болоо.

БЕРЛИН. Агуухэ Октябриин социалис революциин 72-дохи жэлэй ойдо зорюулагдажа, эндэ болоһон баярай суглаан дээрэ СЕПГ-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь В. Кроликовский үгэ хэлэбэ.

Манай оронуудта боложо байһан хубилган шэнэдхэлгые амжалтатайгаар түгэсхэхые, социализмын оюун ухаан бодолой ба материальна хүсые элсүүлэн хабаадуулхые эрид шиидэнхэй байһанаа мэдүүлэн, энэ һайндэрые тэмдэглэжэ байнабди. Шэнэдхэлгын хэрэгые политическэ талаарнь амжалтатайгаар эмхидхэхын тула Центральна Комитедһээ, Политбюроһоо эхилэн, партиин хүсэнүүдые бэхижүүлхэ эрилтэ үе саг коммунистнуудай урда табина гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Агуухэ Октябриин 72-дохи жэлэй ойн хүндэлэлдэ ГДР-эй ниислэл хотодохи Трептов-парк соохи совет сүлөөлэгшэ-сэрэгшын хүшөөгэй дэргэдэ веногуудые табиһан байгаа.

БАРУУН БЕРЛИН. Агуухэ Октябриин 72-дохи жэлэй ойтой дашарамдуулан, Берлиндэ добтолхо үедэ баатарай үхэлөөр унаһан совет сэрэгшэдтэ бодхоогдоһон хүшөөгэй дэргэдэ веногуудые табилгын ёһолол Баруун Берлинэй Тиргартенда болобо. Баруун Берлинэй СЕП-эй түрүүлэгшын уялгануудые гүйсэдхэгшэ Д. Арено, городой демократическа олониитын түлөөлэгшэд, социалис оронуудһаа ГДР-тэ ба Баруун Берлиндэ байдаг дипломатическа түлөөлэлгэтэ эмхинүүдэй толгойлогшонор тэрээндэ хабаадаа. Совет сэрэгшэдэй хүндэлэлэй харуулай жагсаалай маршаар веногуудые табилгын ёһолол дүүрэбэ.

МАНАГУА. Агуухэ Октябриин 72-дохи жэлэй ойдо зорюулагдаһан баярай суглаан революционно ёһо заншалнуудаараа үргэнөөр мэдээжэ Леон хотодо болобо. Национальна сүлөөрэлгын Сандинис фронтын (СФНО) хүтэлбэрилэгшэд, Никарагуагай олониитын түлөөлэгшэд тэрээндэ хабаадаа.

Россидахи социалис революци Никарагуада болоһон революционно хүдэлөөнэй хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө үзүүлһэн Сомосын дарлан мүлжэгшэдтэ эсэргүүгээр эдэнэй хэһэн баатаршалгата тэмсэлдэ ороной патриодуудта жэшээ болоһон байгаа.

МИНИСТРНҮҮДЭЙ ЗҮБЛӨӨН

КАИР. Персидскэ тохойн оршондохи араб гүрэнүүдэй харилсаанай соведэй гэшүүн оронуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдэй зүблөөн Султанат Оманай ниислэл Маскат хотодо нээгдэбэ. МЕНА гэдэг мэдээсэлэй агентствын дамжуулһанай ёһоор, үргэн олон асуудалнуудые, нэн түрүүн Дүтын Зүүн зүгтэхи, тусхайлбал, Ливандахи байдалые, иран-ирагай зэбсэгтэ хёмороо зүришэлдөөнэй хойшолонгуудые дары түргөөр усадхаха, эдэ зүргаан ороной хоорондохи худалдаа наймаанай экономическа ба бусад харилсаае хүгжөөхэ түсэбүүдые зүбшэн хэлсэхээ Бахрейнай, Катарай, Кувейдэй, Нэгэдэмэл Араб Эмирадуудай, Оманай ба Саудовска Аравиин дипломатическа албан зургаануудай толгойлогшонор эндэ сугларба.

УУЛЗАЛГАДА БЭЛДЭЛГЭДЭ ЗОРЮУЛАГДАБА

ВАШИНГТОН. США-гай президент Джордж Буш гүрэнэй департаментын, национальна аюулгүйе сахиха соведэй болон ЦРУ-гай дээдэ тушаалта хүдэлмэрилэгшэдтэй Мэриленд штадай Кэмп-Дэвидтэхи байра соогоо уулзаба. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшэ Михаил Горбачевой декабриин 2—3-да тусхайта бэшээр тэрэнэй уулзалгада зорюулагдажа, энэ эмхидхэгдэһэн байгаа гэжэ Сагаан байшангай хэблэлэй секретарь Марлин Фицуотер эндэ үнгэргэгдэһэн брифинг дээрэ үгэ хэлэхэдээ, тэмдэглээ.

Уласхоорондын асуудалнууд, Зүүн Европодохи байдал, Советскэ Союзда бэелүүлэгдэжэ байһан хубилган шэнэдхэлгын ба олондо мэдээсэлгын оршон байдалда хэгдэжэ байһан хубилалтанууд зүбшэн хэлсэгдэхэ юм гэжэ Сагаан байшангай хэблэлэй секретарь хоёр ороной дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй декабрьда болохо уулзалга тухай асуудалые зүбшэн хэлсэхэдээ мэдүүлбэ. Тиихэдээ тэрэ «зүүн ба баруун оронуудай хоорондохи харилсаануудай асуудалнуудаар ямар нэгэн шэнэ үүсхэлнүүдые гаргахые Буш һанаашалнагүй» гэжэ тэрэ дахинаа тэмдэглээ.

* * *

Худалдаа наймаанай-экономическа харилсаанай асуудалнуудаар американ-японой хөөрэлдөөнүүдэй хоёрдохи шата хёмороо зүришэлдөөнэй, үгэеэ ойлголсолгын оршон байдалда эндэ эхилбэ. Токиодо болоһон түрүүшын шата ямаршье үрэ дүнгүүдые үгөөгүй һэн. Үнгэрһэ ерэхэдээ хоёр орон американ-японой «аюулгүй байдалай хэлсээнэй» үндэһөөр сэрэгэй харилсаагаа үргэдхэн бэхижүүлхэ хүсэлэнтэй байһанаа хоёр орон үшөө дахин баталһан байна.

УЛАСХООРОНДЫН КОНФЕРЕНЦИДЭ БЭЛДХЭЛ

КАИР. Дүтын Зүүн зүгтэхи хёмороо зүришэлдөөе али бүхы талаарнь үнэн зүбөөр гуримшуулха талаар уласхоорондын конференцидэ бэлдхэлэй шата болохо ёһотой израилиин-палестинын уулзалгые Каиртай үнгэргэхэ шухала, Палестиные сүлөөлэхэ эмхиин гүйсэдхэхэ комитет иимэ шиидхэбэри абаба. Һүүлэй 12 жэлэй хугасаа соо түрүүшынхеэ үнгэргэгдэһэн тэрэнэй сесси Египедэй ниислэл хотодо дүүрэбэ.

Палестинынхидэй һанамжын ёһоор, израилиин-палестинын уулзалгада бэлдхэлэй, тэрэниие үнгэргэлгын үндэһэ һуури болохо ёһотой долоон пунктһаа бүридүүлэгдэһэн ехэ түсэбые гүйсэдхэхэ комитет зохёоһон байна.

ТОЛИ

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ УНШАГТЫ:

- Ёһо заншал тухай хөөрэлдөөн
- Аха дүү монгол артистнарай бэлиг
- М. Ю. Лермонтовэй роман тухай үгэ
- Аман зохёолой абдарһаа

МЭНДЭШЭЛЖЭ ШАДАНА ГҮБДИ?

Агын автономито округой Могойто тосхондо ажаһуудаг Виктор Цыбенов барилгашан мэргэжэлтэй хүн юм. Тэрэ наһаар хэды залуу байбашье (гушан табатай), түрэл арадайнгаа ёһо заншалаар һонирходог, түүхэ намтарыень шудалдаг онсо һайн шэнжэ шанартай. Өөрын үүсхэлээр хуушан монгол, түбэд бэшэгүүдые шудалһан юм. Виктор буряад хэлэ шудалаганда, ёһо заншалаа һэргээлгэндэ зорюулагдаһан асуудалаар округой хэблэлдэ һонирхолтой статьянуудые нэгэтэ бэшэ толилуулдаг юм. Энэ удаа эхэ эсэгэнэрэйнгээ үеһөө үедэ абажа ябаһан ёһо заншалнуудые яагаад хазагайруулхагүй, буряад хэлэеэ яагаад зүбөөр хэрэглэхэ тухай манай газетын уншагшадтай һанамжаяа хубаалдана.

һҮҮЛЭЙ үедэ ёһо заншал, үндэһэн хэлэн тухай үргэн ехэ хөөрэлдөөнүүд буряад нютагуудта хаа хаанагүй дэлгэрнэ. Энэшье ойлгосотой. Үнгэрһэн хорёод жэлэй турша соо арад зон, хүн бүхэндэ эхын һүнтэй үгтэдэг эдэ баялигуудые бидэ баранииень гээхээр гээжэрхёо гээшэбди. Зүгөөр манай орондо хубилган шэнэдхэлгын эхилһээр, илангаяа ама сагаан модон хулгана жэлэй морилжо, арабжанай гарамсаар, оюун бэлигээ, урдынгаа ёһо заншал һэргээхэ уялгатайбди.

Тогтонги байдалай мананда төөриһэн бидэнэр үнэхөөрөөл, үнгэрхэдөө, зүб мүрөөр мэндэшэлсэхэ гуримаашье алдаабди. Хүнүүдэй хоорондоо уулзахадаа: «һайн, һайн байна, сайн, сайхан» гэлдэдэг болоһониинь ехэл аягүй. Үнөөрхэжэ, зэмэ нэхэжэ, хэн нэгэндэ ерэһэн хүн урдань «һайн» гэдэг байгаа. Тиимэһээл бидэ мүнөөшье зарим ушарта: «Ошоод тэрээниие, һайн гэхэмни», «һайн гэхээр хүн» гэжэ хэлсэдэгбди.

Урданай ёһо баримталан хэлэхэ болоо һаа, бүһэтэй хүниие: «Мэндэ амар!», харин эхэнэрые: «Мэндэ», «мэндээ» гэжэ золгохо ёһотой. Тииһэнэй удаа золгоһон хүнэйнгөө һайн байһыень асуудаг. Бодоод үзэе. Айлда ороод: «һайн» гэжэ мэндэшэлхэдэ, тэндэ үбшэн хүн, үгы гэбэл, нэгээ һаяшаг хада гэртэнь абаашаһан зон байбал, «һайн» гэжэ харюусаха дуратай байха гү? Сэхыень хэлэхэдэ, зохидгүй ушар тохёолдохо. Минии һанахада, урид мэндээ хэлсээд, һүүлээрнь һайн, бэшээ мэдэлсээ һаа, намжаатай. Монгол, буряадуудһаа байха, ортон, яхад арад зон «мэндээ» гэжэ хоорондоо мэндэшэлсэдэг. Тиимэһээ «Мэндээ» гэжэ үгэ бүри урданай уласхоорондын харилсаанай ёһо заншал байһан гээшэл ха.

Ушар удха хүсэд мэдэхэгүй, залуу ябаад, һургуули дүүргэмсээрээ, хүниие һажаажа, «һайн» гэжэ минии мэндэшэлдэг байхадам, нэгэ танил хүгшэн: «Багадаа бидэнэй «һайн» гэжэ мэндэшэлсэхэдэ, наһа гүйсэһэн зон: «Үбдөө гэжэ дуулаа һэн гүш!» гэжэ сэсэрхэдэгүүд бэлэй. Тиимэһээ хойшодоо ши игэжэ мэндэшэлхэеэ боли»,— гэжэ заагаа һэн.

1988 ондо Сэлэнгын буряадай табангууд айлда басага хүргэжэ ошолсоод, минии тэндэхи үбгэдһөө мэндэшэлгын ёһо гурим асуухадам, нэгэ үндэр наһата: «Манай эндэ мэндэ гэдэг гуримтай аад, 30 гаран онуудһаа «сайн» гэдэг болоһон»,—гэжэ харюусаа бэлэй. Тэрэ үбгэн, мүн манай хүрьгэнэй аха — эдэ хоёр лэ нютагай зон соохоо оройдоол хоюулаа буряадаар үреэлэй үгэ түүрээгээд байгаа һэн. Бусад нүхэд бултадаа ородшолоо бэлэй. Тэрэ содолигто обтоһон үбгэд нютагтань дунда наһатайшуулай болон залуушуулай ород хэлэндэ үлүүсэ ехээр обтоһондо шаналаа һэн.

Түрын ябадалда, үгы гэбэл, һүр жабхалантай мэндын ёһодо дадаһан зондо: «Мэндэ амоор! — гэхэдэ болохо. Хэрбээ урданай танил бэшэ зонтой ушарбал, нэн түрүүлэн бүгэдэндэ: «Мэндэ амар!»— гэмсээрээ, удаадань гэрэй эзэдые мэндэшэлхэ, харин булын түрүүе «амастар мэндэ!»— гэжэ ёһолхо. Тиигээд гуламтын эзэндэ: «Мал сдууһан мэндэ!» — гэжэ хандаха. һүүлээрнь, гэртэ байһан зондо: «Бүгэдэ мэндэ!»— гэжэ доро дохихо. Харин гэртэ һуужа байһан зон: «Булта мэндэ!»— гэжэ харюусахадаа: «Дээшээ гаража һүүгты»— гэжэ нэмэлсэхэ. Зошод һүүри, эһэридэ түбхинэхэ зуураа: «Оршон нютаг нугаараа бүгэдэ һайнууд байна гүт?»— гэжэ асууха. һүүлээрнь ажал, байдал, сагай уларил тухай ба бусад һонин һорьмойгоо хөөрэлдэдэг заншал бии юм.

Буряадай ёһо заншалда түшэглэн, үшөө нэгэ зүйл тайлбарилха хүсэлтэйб. Манай буряад хэлые танаггүй ехэ баян гэлсэдэг ааб даа. Тэзд мүнөө хаа хаанагүй сэбэр буряад хэлэн дээрэ үгэ андалдаха зон тон хомор болоо. Зүгөөр, хүрэһөөр ородшолхоео хэмнаишье сээрэлхэгүй. Харин урдань буряад хэлэн дээрэ үгын хомордоо һаа, һэгээтэдэй эрхимүүдын түгэд, үгы гэбэл, монгол үгэ хэрэглэдэг байһан.

һая болотор манай эндэ ород хэлэ мэдэхэгүй, кирилицэ шудалаагүй хүн балар харанхы, эрдэмгүй хүн гэжэ тоологдодог байһан. Үнэндөө тиимэ бэшэ ааб даа. Манай буряадта хэр үгһөө хойшо түргэн ухаатан, үгэ хэлэндэ мэргэшүүл олон байгаа. Жэшээ болгон, нэгэ иимэ баримта дурдая. 1908 оной тоо бүридхэлэй дүнгөөр Урда-Хоридо гэхэ гү ,али Агада түбэдөөр уншажа, бэшэжэ шадаха 1837 хүн, тэдэнэй дунда 11 эхэнэр байгаа. Гадна түбэдөөр гансал уншажа шадаха 357 хүн, тэрэ тоодо 1 эхэнэр байһан байна. Хамта 2194 хүн болоно. Эдэ зоной 741-ниинь ламанар бэшэ гэжэ илгарһан гээд тэрэ үеын саарһа дайсанууд гэршэлнэ. Ушар юуб гэхэдэ, урдань манай эндэ ламанар лэ түбэд болон хуушан монгол үзэг бэшэг мэдэхэ байһан гэжэ хөөрэлдөөн дэлгэрэнхэй.

Тэрэ холын тоо бүридхэлэй дүнгөөр Агада 2259 хүн, тэдэнэй дунда 63 эхэнэр хуушан монгол бэшэг мэдэхэ байгаа. Харин хуушан монголоор гараа табихатай 604 хүн, тэрэ тоодо 30 эхэнэр оролсоно гэжэ түүхэ гэршэлнэ. Эдээн соо баһал хара зон олон оролсоо.

Мүнөө Ага нютагһаа байтагай, бүхы Буряад орон дотор түбэд хэлэ мэдэхэ зон хэдэн арбаад лэ олдохо. Мүн тиихэдэ хуушан монгол үзэг бэшэгтэй нүхэд баһал үсөөн гээшэ ааб даа. Гэхэтэй хамта бидэ өөһэдын үндэһэн буряад үгэ ёһото удхаарнь мэдэхэеэ болёод, уран зохёолшодһоо эхилээд, адагай архиншан, үгы гэбэл, үхибүүн хүрэтэрөө оронсор, бүдүүлиг хэлэтэй болошонхойбди. Жэшээнь, мүнөө үеын зон «хүлисэ» гэһэн үгэ ехэ гоёдо багтаадаг гээшэ. Үнэндөө энэмнай мунайдай хэлэдэг үгэ ааб даа. «Хүлисэ» гэжэ үгэ яажашье байгаа һаам, ши бү яда, зоргоороо аашалхадам хамаагүй гэһэн удхатай. «Хүлисэгты», али «хүлисэ» гэхын орондо «болёоб» гээ һаа, һурзгүй һайн.

«Хүлисэгты» гэшэ ородой «извините», али «простите» гэжэ үгэдэ таарангүй. Тиимэһээ буряадаар: **үшэеэгты** гү, али **үйшгаагты** гэхэ ёһотой. Гэхэ мэтэшэлэн манай буряад хэлэн ехэ баян, абтаһан үгэнүүдгүйгөөр өөрыгөө дүүрэн хангаха аргатай байһан юм. Эгээл мүнөө үедэ бидэ жэнхэни түрэлхи хэлэнэйнгөө баялигые дахяад һэргээхэ, тэрэнэй амта жэмтыень ургажа ябаһан залуу үетэндэ мэдүүлхэ уялгатай болонобди.

В. ЦЫБЕНОВ.

АГУУ ПОЭДЭЙ МҮРӨӨР

М. Ю. Лермонтовэй «Манай үеын герой» гэжэ роман анха түрүүн 1941 ондо буряад хэлэн дээрэ Даша Черниновэй оршуулгаар хэблэгдэһэн түүхэтэй. Тиигэжэ хүхэхэн гадартай номһоо һалангүй уншаһанаа аха нүхэднай мүнөө һанахал байха. Буряад залуушуулай болбосоролдо энэ ном ехэ нүлөө үзүүлһэн гэжэ тэмдэглэхэ шухала. М. Ю. Лермонтовэй энэ роман хуряангы аад, ехэ тобшо тодоор бэшэгдэһэн байха юм. Ном соо үлүү булуу зүйл гэжэ үгы, бүхы юумэнь хуу һуури байрадаа. Зүгөөр романай деталь бүхэниинь бодото байдалһаа үндэһэтэй гээшэ. Жэшээ болгон, «Бэла» гэжэ хубииень абаад үзэе. Тэндэ М. Ю. Лермонтов штабс-капитан Максим Максимычтай харгыда ушаржа, Хэрээһэтэ шэлые хамта дабан. Гуд-Хадын оройһоо харагдаа иигэжэ зураглана: «...доромни Койшаурска тала, дүндүүрнь ооһор мэтэ зурлаатан, Арагви мүрэн, баһа нэгэ горхон оршоно, дээгүүрнь үглөөнэй дулаан элшэһээ тэрьедэһэн хүхэбтэр үүлэн хажуу тээхи хүмэг ганга хударнь мүлхин ороно: баруун, зүүн тээнь үндэр, набтар болоһон уула хадануудай орьёл оройнууд дабхасалдан, саһа ба һөөг бургааһаар хушагдаһан холо руу гурьбатан һунана...»

Тиигээд тэдэнэр дабаае уруудахадаа саһата шуурганда дайрагдажа, зуурандаа хонохо баатай болоно. Хонохо газараа иигэжэ зураглана: «Тиин зүүлжээ годиржо, нилээн үни зобожо, арайшье гэжэ шулуу ябталжа хэһэн хоёр набтагархан саклитай, мүн тиимэ шулуун хүреэтэй нэгэ үгытэй нямһал айлайда ерэбэбди. һангирхай хубсаһатай гэрэй эзэд маниие хүндэтэйгөөр хүлеэжэ абаба. Хожомынь мэдэхэдэ, хагсуу шуурганда дайрагдаһан аянай хүнүүдые байлгахын тула эдэндэ гүрэн хадаа мүнгэ, тэжээл үгэжэ байдаг байгаа». Эдэнэй хэд байһан тухай 1975 ондо Орджоникидзе хотодо «Ир» хэблэлээр гараһан Генрий Кусов гэгшын «Хизаар ороноо шэнжэлэгшын бэдэрэлгэнүүд» гэжэ ном соо тодорхойгоор бэшэгдэнхэй...

18-дахи зуун жэлэй хоёрдохи хахадай үедэ Росси Грузи хоёрой хоорондо эдэбхитэй дипломатическа харилсаан эхилһэн байжа, хаан Ираклий II гэгшэ Хэрээһэтэ шэлын заахада Татий Бидаров гэгшые Трусовско Джимара гэжэ өөлеэнһээ гэр бүлэтэйгөөрнь эндэ нүүлгэн асаржа, тубхинүүлһэн түүхэтэй. Тиигээд Татий Бидаров шэрүүн уларилта эндэхи газарай эзэн болож, хагсуу хии бараанда дайрагдаһан аяншадые хоёр гэр соогоо байлгадаг, саһата шуурганай үедэ хонхо сохижо, мүрөө олохыень замшадта дуулгадаг байгаа. Грузиин хаашуул Ираклий II, Георгий XII гэгшэд Бидаровта жэлэй 25 тухэриг мүнгөөр түлэжэ, 200 шахуу пүүд шэниисэ, ешмээн үгэдэг һэн ха. Бидаров үбгэрхэдөө олон жэлдэ алба хэһэнэйнгээ түлөө жэлэй «125 тухэриг сагаан мүнгөөр пенсион» абадаг болоһон юм.

Татий Бидаровай наһа бараһанай һүүлээршье гэр бүлынхидынь замшадта туһаламжа үзүүлжэ, эндээ байһаар лэ байгаа. һүүлдэнь Бидаровтанай бүлэ Владикавказай хажуугаархи сэлеэнүүдэй нэгэндэ нүүжэ ошоһон юм. Ушарынь юуб гэхэдэ, харгы заһагдадаг, мүн үбэлэй һаранuudта хаагдадаг болоһон байгаа. 1852 ондо Кобийска приходой арбан нэгэн аулнуудай эгээл багань хадаа хоёр гэрһээ бүридэһэн Байдара аул гэжэ тоологдодог байгаа. Тэндэ оройдоо 18 хүн— 10 эрэшүүл, 8 эхэнэрнүүд ажаһуудаг һэн. Тэдэ бултадаа Бидаровтанай үри һадаһан болоно. 20-дохи зуун жэлэй эхин багаар Владикавказай мэдээжэ фотограф Джанаев-Хетагуровай «Байдарын хүүргэ» гэжэ открытка дээрэ Бидаровтанай набтар саклинууд буулгагданхай. Бидаровтанай гэр байрын үлэгдэл 1970 он хүрэтэр байһан гэдэг. 1971 ондо хэблэгдэһэн Г. Г. Цабаевай «Сэрэгэй Грузинска харгыгаар» гэжэ аян замай заабари соо иигэжэ хэлэгдэнэ: Орджоникидзе хотоһоо 73—74 км газарта «хүүргын хажууда харгын баруун талада хабтагар, монсогор шулуунуудые ябталжа бариһан хоёр саклинуудай һандархай үлэгдэл харагдажа байдаг. Үнгэрэгшэ зуун жэлдэ эдэ саклинууд соо Бидаров гэжэ обогтой осетин ажаһууһан юм».

Харин мүнөө эдэ үлэгдэлнүүдһээ юуншье үгы. Сэрэгэй-Грузинска харгын годир
зарнуудай нэгэндэ ногоо
буун дээрэ осетин
булаша, тэндэ Татий Б
вые хүдөөлүүлһэн газар
луун хэрээһэн табяатай.
Бидаровтэнай эндэ
ажаһууһаниинь эндэхи
нютагай нэрэнүүдтэ
үзүүлһэн байна. Терек
руун һалаань болохо
гол (осетин хэлэн дээр
гаан гол) ород докумен
дээрэ Байдара (Бидаров
обогһоо унгитай) гэжэ
лэгдэдэг болоо һэн. Коби
газарһаа эхилээд, дабаан
тэрхи хүйтэн шэрүүн, хо
натай байдаг хадын
гол болон хүүргэ Бид
нэрээр нэрлэгдэнхэй.
1837 оной декабрийн
Тифлисһээ бусаха за
М. Ю. Лермонтовэй Би
танай саклида хоноһые
жэлэгшэд лаб тодор
байна. Тэрээнһээ гадна С
слав Раевскидэ бэшэһэ
соогоо М. Ю. Лермонтов
жэ дурдана: «... сакля
(Хэрээһэтэ хада) э
донь хүрэтэр абира
тиимэшье бэлэн бэшэ;
һээ Грузиин хахадынь
дээрэ байһандал
Саашань: «...энэ үедэ
хэрэггүй: иигэжэ һүүри
бүхы наһан соогоо
баймаар».
Харалган шэрүүн
саһа мүлһөөр хушагда
дын орьёлнууд поэдэй
сэдьхэл хүдэлгэжэ
үзэһэнөө «Хэрээһэтэ хада
хэл» гэжэ зурагтаа мүн
юм. Энэ зураг дээрэнь
оройдоо хэрээһэтэй
«Долоон аха дүүнэр»
дын саһата оройнууд
лагданхай. Мүнөө энэ зураг
Пятигорскдо «Лермон
гэрхэн» гэжэ музейдэ
лагдажа байдаг.
Иигээд ерэхэдээ М. Ю.
монтовэй хэһэн, бүтээһэн
хы зүйлнүүдынь бодото
далтай нягта холбоотой
дэһээ эхи үндэһэтэй
болоно. Энээниие
залуу үетэн бүхөөр
абаха зэргэтэй болоно.

А. СОДНОМ

ХҮГЖЭМЭЙ ЕХЭ ҮДЭШЭ

БУРЯАДАЙ гүрэнэй филармониин симфоническа хүгжэмэй сезон Ленинэй орденто оперо, баледэй академическэ театрай ордон соо ноябрийн 5-да эхилбэ. Аха дүү Монгол ороной искусствын урдаа хараха ажал ябуулагшад энэ сезониие нээгээ гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тиигээд лэ тэрэ үдэшэ суглараһан зон: «Хүгжэмэй ехэ үдэшэ болоо», — гэжэ нэгэн дуугаар сэгнээ һэн.

Хоёр час шахуу үргэлжэлһэн энэ концерт шанараараа чилээдгүй «үдхэн» байгаа. Оркестртэй хамта фортепиано дээрэ наадахаар Хангил композиторай найруулһан 2-дохи концертые МНР-эй габьяата артистка Цолмон гүйсэдхэжэ, программые нээбэ.

Хүн бүхэн хүгжэмые өөрынхеэрээ ойлгодог юм гэлсэдэг. Классическа концертын маягаар гурбан хубиһаа бүтэһэн энэ зохёолые шагнажа һуухадаа, июдэ алдама үргэн монгол талаар огторгой туласа тооһо татуулан, монгол морид урилдажа ябаһаар һанагдаа. һайсахан һоригдоһон морид соохоо ходоро урагшаа гаража түрүүлхэ гээшэ бэрхэтэй. Нарихан шэлбэнүүдтэй, хурса һүрмэгэр шэхэтэй, гулдаган һайхан бэетэй хүлэг олоной урда гаража, заатагүй түрүүлхэ гэжэ шэлдэг хурдан моридуудтай ана мана тэмсэнхэй. Минии һанахада, энээхэн хүлэгэй һүлдые зураглан, Цолмон пианистка уяхан нугархай хурганнуудаа фортепианын клавишануудай дээгүүр гүйлгэн, шэдитэ хүгжэм гаргажа байгаа.

Цолмон хэдыхэн жэлэй урда ерэжэ, баһал оперно театрай тайзан дээрэ эди шэдиэз хэруулжа, улаан-үдынхидые урмашуулһан, баясуулһан байха. Мүнөөшье артистка өөрынгөө шадабариие алишье талаһаань харуулжа шадаа. Булигдангүй түрүүлжэ гараһанаа мэдүүлэн, хүгжэмэй түгэсхэлэй аккорднуудые эршэмтэйгээр аялгатуулан, наадаяа дорюунаар дүүргэмсээрнь, Цолмоной бэлигые һайхашаан, хүн зоной нэрьемэ халуунаар альга ташаһаниинь ойлгосотой.

Мүн лэ хэдэн жэлэй саана бүлэг дуушадтай Улаан-Үдэдэмнай зочилжо, иргүү гоё хоолойгоороо олондо һайшаагдаһан, МНР-эй габьяата артист Зангад композитор Чулуунай «Түрэһэн нютаг», Булганай «Залуу наһан» гэжэ дуунуудые зүрхэнэй хайлашахаар хангюурдаа гээ һаа, ехэдүүлһэн юумэ байхагүй. Уянгата гоё тенор хоолойень юунтэй жэшэхээр бэ даа? Гараараа үлэ мэдэг занган һагад, тон дарууханаар дуулахадань, зондо бүришье абтасатай байна хэбэртэй.

Монгол мэдээжэ композитор Нацагдоржын зохёолнууд, дуунууд манай улад зондо үнинэй танил юм. Оркестртэй хамта морин-хуураар наадагдаха концертнь энэ програмида оруулагдаһан байгаа. Залуу бэрхэ хуурашан Батшулуун энэ концертые ехэ гоёор наадаа.

Морин-хуурые анхан бүтээһэн дархан шонодо барюулжа хосорһон морёо — эгээл хайрата нүхэрөө мүнхэлһэн юм гэһэн домог бии агша. Хэн мэдэбэ, тиигэһэншье байжа болоо.

Зүгөөр оркестртэй тэн тэрээн мүрысэн, өөрынгөө темые үсэдөөр зүдхүүлэн һууһан Батшулууней наадые шагнахадаа, баһал... морин юундэшьеб һанаандам ороо.

...Баһал үргэн ехэ талада бухиндаагаа гарган, морин бэлшэжэ ябана. Тунгалаг һайхан булагай уһаар ундалзад, тунга ногоондо эдеэлжэ садаад ябаһан мориие шононууд нюдэлбэ хэбэртэй. һүүл дэлһээ хиидхүүлһэн морин ехэ мүрэн тээшэ гүйшэбэ гү даа? Талаан болоходо, уһан дүтэ. Мушхаран урдажа байһан уһанай эргэ эрье дээрэ тогтоод, морин гэдэргээ эрьелдэн, халдажа ерэһэн лэ шонын тархиие хаха сабшахаар шиидэнги. Уһанай мушхаран шааяса урдахань эли. Зүгөөр шононууд халдахаа зүрхэлнэгүй. Морин шононуудые бэедээ хүргэнгүй, үүр сайтар тэмсэн илажа гараба..

Хүндэтэ монгол хүгжэмшэд намайе хүлисүүжэг. Магад, авторнууд өөһэдынгөө найруулһан концертнүүд соо моридууд тухай бэшэ, ондоошье юумэн тухай домоглоһон байжа болоо. Зүгөөр би эндэ тон лэ өөрынгөө ойлгосо тухай уншагшадта хөөрэхэ гээ һэм ..

МНР-эй арадай артистка, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат, уласхоорондын конкурснуудай лауреат болоһон, дипломдошье хүртэһэн Уртнасанай нэрые дуулахадаа, хуушанайнгаа һайн танилтай уулзаһандал, манай харагшад баясан, халуунаар альгаа ташаба. Үнэхөөрөөшье Уртнасан урда тээчь манай нишэ олон удаа ерэһэн, үндэр ехэ бэлигээ харуулжа амжаһан хүн.

Мүнөө ерэхэдээ, Уртнасан гурбан дуу бэлэглээ. Мэдээжэ монгол композитор Шаравай «Минии нютаг», Доржийн «Эрхим дайда», бэлигтэ залуу композитор Бэлигжаргалай «Минии Монгол» гэһэн дуунуудай аялга тэрэ үдэшэ театр соо һууһан зоной зүрхэ сэдьхэлые дууһыень ээлһэн байха.

Скрипкэ дээрэ оркестртэй наадахаар композитор Жамсаранноровой бэшэһэн концертые залуу скрипкэшэн Алтанчимиг баһал зүрхэ уяруулма гоёор наадаба. Улаан-Баатарта хүгжэмэй багшаар ажаллажа байдаг Алтанчимиг гастролиин бүлэгтэ дэмы оруулагдаагүй гэжэ тобшолхоор байна.

МНР-эй арадай артист, Монголой Ажалай Баатар, Буряад орондо ходо ерэжэ байдаг, уран бэлигээрээ манайхидта үнинэй танил болоһон дуушан Пүрэвдоржын дуулаһан гурбан дуун программын шэмэг болоо гэжэ онсолсё. «Хулһан ташуур» гэжэ монгол арадай дуун, композитор Бирвазагай «Дуун минии, ниидыш даа», Анатолий Андреевэй «Түрэһэн дэйдэ тухай дуун»— алининьшье сэдьхэлэй үндэр мэдэрэлээр халинхай байгаа.

Монгол хүгжэмшэд үндэр хэмжээнэй бэлэдхэлтэй байна гэжэ тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ. Тэрэ тоодо дирижернуудыень оруулнабди. Нёдондо дирижер Жамсаранжав бэлиг түгэс мэргэжэлтэ байһанаа харуулаад бусаа һэн. Мүнөө ерэжэ, симфоническа оркестрые хүтэлбэрилһэн МНР-эй арадай артист, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Чулуун баһал урдэ тээнь олон удаа Буряад орондо айлшалһан, онсо бэлигээ танюулһан нүхэр. Энэшье удаа Чулуун дирижерой модохониие бэхи хурганнуудаараа бүхөөр адхаһан зандаа гэжэ харагдаа.

Ц. ЦЫРЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: МНР-эй арадай артист, Ажалай Баатар Пүрэвдорж; МНР-эй арадай артистка, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Уртнасан.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАИ фото.

Сэнхир экран

СУББОТО, 11

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Гэрэй академи. 10.05—Баримтата фильм. 10.25 — СССР-эй КГБ-гэй хилын харуулай сэрэгүүдэй жэшээтэ оркестрэй концерт. 10.50—«Оршон байгаш, Газар дэлхэймнай!» 11.50—«Уран зураашын портрет». 12.55—«Социалис оронуудта». 13.40—Эрдэм дэлгэрүүлгын кино. 14.40—«Разыскивается Сабина»—үхибүүдтэ фильм. (ГДР). 15.45—Номой ярмагаар аяншалга. 16.50 — Уласхоорондын шэнжэлэл. 17.50 — Совет милициин үдэртэ зорюулагдаһан концерт. 20.40—«Жил певчий дрозд»—уран һайханай фильм. 22.00—Время. 22.35—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.45—«КВН-89». Ленинградай багшанарай болон Донецкын политехническэ институдуудай командануудай уулзалга. 00.35—«Сочи-89». 1976—1989 онуудай совет дуунай бүхэроссин конкурсдо илагшадай концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — ГАБТ-ын скрипачнуудай оркестр наадаха. 9.35—«Делегатскаархи музей». 10.05—«Түрүүлэгшэ Кладовой гурбан үдэр». 10.35—«Судьба резидента» — уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 13.05—Мэдээсэлэй дамжуулга. 13.50—Баримтата фильмүүд. 14.30—«Нужна драматическая актриса»—Камчаткын областной драмын театрай фильм-зүжэг. 16.15—«Телесеть чудес в Диснейленде» гэһэн дамжуулга. 17.15—Мульт-фильм. 17.25—Хүгжэмтэ абонемент. 18.10—«Восточный дантист»—уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 20.15 — «Араалай далайе абаралга». 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 22.00—Время. 22.35—Баримтата фильм. 22.45—Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. ЦСКА—«Динамо» (Москва). 00.25—Шэнэ һонин.

СПОРТЛОТО

«45-һаа 6-ень тааха» ба «36-һаа 5-ень тааха» «Спортлотонуудай» 1989 оной ноябрийн 5-да үнгэргэгдэһэн 45-дахи тираж.

«45-һаа 6-ень тааха»: 1— баскетбол, 5— бүхэ барилдаан, 16 — мори урилдаалгын спорт, 17 — конькигаар урилдалгын спорт, 19— санын урилдаан, 39 — бадминтон.

«36 һаа 5-ень тааха»: 1— баскетбол, 5— бүхэ барилдаан, 21— тамаралга, 25— шаргын спорт, 27— һур харбалга.

(ТАСС).

САГАЙ УЛАРИЛ

Республика дотор үүлэтэйшэг байха, зарим нютагуудта багаханаар саһан бударан орохо. Байгал шадар 0—5, хойто зүгэй районуудта 12—17, бусад нютагуудта 5—10 градус хүйтэн болохо.

ПРАВДА БУРЯТ
Мүнөөдэрэй номер

Буряадай АССР-эй К
туцида (Үндэһэн Хуули
билалтануудые болон ня
нүүдые оруулһан тухай
дай Автономито Совет
алис Республикын Хуули
тын мүнөөдэрэй номерой
гэдэхи болон гурбадахи
нуудта нийтэлэгдэбэ.
Республикын промышл
болон хүдөө ажахыһаа
тобшо мэдээсэлнүүдэй
луулбари газетын уншаг
һонорто үгтэбэ.
«Партийна ажабайдал
ган шэнэдхэлгын зам
һэн нийтэ гаршаг доро
налистка Л. Кальминагай
янай эхин хаанаһаа эх
гэжэ гаршагтай статья
мүнөөдэрэй номерой хо
нюурай нээлтэ дээрэ нийт
дэбэ.
Журналист С. Гуровай
дэлмэришэдэй ажаһуудал
рэглэмжэ хангалга — гол
го» гэһэн гаршагтай
лэл энэ нюурта газет
шагшадай анхаралда
«Татарский ключ»
профсоюзна конференци
лоһон шухала хөөрэлдөө
хай автор энэ статья
тодорхой тоо баримта
хэрэглэн бэшэнэ.
Гүрэнэй худалдаа
инспектор Н. Ивановагай
публикын хүн зон хэды
нээн нитрадуудые эди
шэб?» гэһэн коррес
олон нийтын анхар

Редактор Р. Б. ГАРМАЕВ.

ҮНЭГЭН ШОНО ХОЁР

(Монгол арадай онтохон)

Үнэгэн шоно хоёр хамта ябажа ябатараа, суухатай шара тоһо оложорхибо. Тэрэ тоһо тэгшээр хубаажа эдихэ гэжэ байтарнь, үнэгэниинь мэхээ гаргаба:

— Энэ тоһоёо эндэ эдихэдэмнай таарахагүй, зон ябана. Үндэр уулын орой дээрэ гараад эдие. Ши абаад ябэ.

Үндэр уулын оройдо гарамсаараа, үнэгэниинь хэлэбэ:

— Энэ тоһо хубаажа эдиһэнэй хэрэггүй, нэгэмчэйл эдиг.

— Хэмнэй эдихэ юм — гэжэ шоно асууба.

— Аха наһатаймнайл эдээһаань, таараха. Ши хэдытэйбши? — гэбэ үнэгэниинь.

Шоно үнэгые мэхэлжэ, үнөөхи тоһоёо гансаараа эдихын тулада.

— Минии жэрэн байхада, һүмбэр уула дебын шэнээхэн, һүн далай шалбагай шэнээхэн байһан юм лэ,— гэхэдэнь, үнэгэн ушар зүггүй уйлажа оробо. «Уйлэ болишье, тоһон минии болоо» гэжэ, шоно дотороо бодоод:

— Ши юундэ уйлабэш?

— Нэмдэ гурбэн зулзага бии. Эгээл багань шамтай сасуу юм. Тиигээд сэдьхэлни ехээр уяраа,— гэжэ үнэгэнэй хэлэхэдэ, шоно аһаргүй шэгнээд, ехэл эшэжэ, хоёйсор үбдүүлсэһээр нүхэндээ бусаба. Харин үнэгэн һөөһэ тоһоо гансаарханаа садатараа эдеэ һэн.

Э. ДУГАРОВ оршуулба.

Кино, театрнуудта

КОНЦЕРТНЫЙ ЗАЛ (пр. Победы, 17)
Конкурсное прослушивание участников I республиканского фестиваля рок музыки — в 17.

«ДРУЖБА»
«Жизнь и удивительные приключения Робинзона Крузо»— в 10, «Шок» (2 с.)— в 12, 15, 18-10, 20-50.

«РОДИНА»
«Василиса Прекрасная»— в 10, «Человек из Рио» (2 с.)— в 11-20, 13-40, 16, 18-20, 20-40.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал —«Шок» (2 с.)— в 10, 12-30, 15-10, 18-10, 20-40.
Зеленый зал—«Ошибки юности»— в 9-50, 11-40, 13-30, 15-20, 21, «Три солнца»— в 19, «Русские в глазах американцев»— в 17-10.

«ЭРДЭМ»
Мультфильмы — в 9-40, 11 10, 12-40, 14-10, «Побег»— в 15-40, 17-40, 19-40, 21 30.

Видеозал «ОКТЯБРЬ»
«На острие меча»— в 10, «Транссибирский экспресс»— в 11-40, 20-30, «Тройной прыжок пантеры»— в 13-30, 18 50, «Потерпевшие претензий не имеют»— в 15-10, «Ст разбойники»— в 17.

«ОКТЯБРЬ»
«Она с метлой, он в шляпе»— в 9-40, 13 20, ленные Кандагаром— в (удл.), 15, 16 30, 18-10, 20-10, 21-40.

«ВОСТОК»
«Заячье сердце»— в «Утро» (2 с.)— в 18, 2

«БАЙКАЛ»
«После войны — мир»— в 30, «Куколка» (2 с.)— в 1 30.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: индекс 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23 редактор —2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства —2-61-35, сельского хозяйства —2-64-36, 2-63-85; советского строительства и быта —2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации —2-34-05, переводов —2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская —2-33-61, выпускающие — 2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1444, Северобайкальск —35-73, п Хоринск —55-6-99

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 31. Н-04562. Заказ № 259. Индекс 04613.